

ઉકેલપત્ર : સત્સંગ પ્રવીણ - ૧

(સમય : સવારે ૯ થી ૧૨)

(રવિવાર, ૫ જુલાઈ, ૨૦૧૫)

નોંધ :- (૧) આપેલ આવૃત્તિ પ્રમાણેના પુસ્તકના જવાબ જ માન્ય રાખવા. તે સિવાયની આવૃત્તિના જવાબ માન્ય ન રાખવા.

(૨) જમણી બાજુએ આપેલા અંકો જે તે પ્રશ્નના ગુણાંક દર્શાવે છે.

(૩) જમણી બાજુએ પ્રશ્નની બાજુમાં કૌંસમાં આપેલા અંકો જે તે પ્રશ્નના જવાબના પાઠ/પાના નંબર દર્શાવે છે.

અગત્યની સૂચના

પ્રશ્નપત્રમાં દરેક પેટા પ્રશ્નની જમણી બાજુ દર્શાવેલ ખાનામાં, લખેલા ગુણની પછીના ખાલી ખાનામાં (ગુણ : ૧) પરીક્ષાર્થીને આપેલ ગુણ લખવાના છે. જો પ્રશ્નનો જવાબ ખોટો હોય તો તે ખાનામાં '૦' (આંકડામાં શૂન્ય) લખવું. ખરાં (✓) કે ખોટાં (X) ની નિશાની દરેક પેટા પ્રશ્નની ડાબી બાજુની ખાલી જગ્યામાં જ - પ્રશ્ન શરૂ થાય તે પહેલાં જ કરવી.

વિશેષ નોંધ

આપ જ્યારે પેપર તપાસો ત્યારે જ્યારે લાંબા જવાબોમાં દા. ત. ટૂંકનોંધ, પાંચ મુદ્દાના વાક્યો, કારણો વગેરે પ્રશ્નોમાં આપ જ્યારે ફાળવેલા ગુણ કરતાં ઓછા ગુણ આપતાં હોય ત્યારે પરીક્ષાર્થીએ કયો મુદ્દો નથી લખ્યો જેના તમે ગુણ કાપ્યા છે. તેની તમે ટૂંકમાં ડાબી બાજુ ઉપર નોંધ લખો. દા.ત. માર્ચ-૨૦૧૩માં પ્રવેશ-૧ માં 'જોબનપગીનું પરિવર્તન' ટૂંકનોંધ પૂછાઈ હતી. જેમાં જોબનપગી પ્રાર્થના કરતાં પોતાના દોષનું વર્ણન કરતાં કહે છે. 'પ્રભુ ! હું કુળહીન, કુટિલ, કુપાત્ર, બુદ્ધિહીન છું. મેં આપને ન ઓળખ્યા. દીનબંધુ ! દયા કરો. મારું મહાપાપ મટાડો.' આ મુદ્દો પરીક્ષાર્થીએ નથી લખ્યો તો બાજુમાં તમે લખી શકો કે 'પોતાના દોષ કહે છે.' આટલું જ લખવાનું છે અને તમે ગુણ ઓછા આપી શકો છો એટલે કે ફાળવેલ ગુણ કરતાં ઓછા ગુણ આપતાં પહેલાં બાજુમાં કયો મુદ્દો નથી તેની ટૂંકમાં નોંધ લખવી જરૂરી છે.

(વિભાગ - ૧ : શ્રી અક્ષરપુરુષોત્તમ ઉપાસના, ચૌદમી આવૃત્તિ - માર્ચ, ૨૦૧૪)

પ્ર.૧ નીચે આપેલામાંથી કોઈ પણ બે વિષયના સંદર્ભમાં શાસ્ત્રનાં ત્રણ પ્રમાણો આપો. (કુલ ગુણ : ૬)

નોંધ :- દરેક પ્રમાણ દીઠ ૧ ગુણ. સંદર્ભ શાસ્ત્રનું નામ અને ક્રમાંક લખવો ફરજિયાત છે. પ્રમાણમાં ક્યારેક સંસ્કૃત શ્લોક અને ભાષાંતર હોય છે. પરીક્ષાર્થીએ કોઈ પણ એક લખ્યું હોય તો પણ સાચું આપવું.

૧. દિવ્યભાવ સમજવાની આવશ્યકતા (૩/૨૦-૨૨)

પ્રમાણ-૧ “ક્ષર અક્ષરથી પર એવા જે પુરુષોત્તમ ભગવાન છે, તે જ્યારે જીવના કલ્યાણને અર્થે બ્રહ્માંડને વિષે મનુષ્ય જેવી મૂર્તિ કરીને વિચરે છે ત્યારે સર્વે મનુષ્યના જેવાં જ ચરિત્ર કરે છે અને જેમ મનુષ્યને વિષે હારવું, જીતવું, ભય, શોક, કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ મદ, મત્સર, આશા, તૃષ્ણા ઇર્ષ્યા ઇત્યાદિક માયિક સ્વભાવ હોય તેવા જ સ્વભાવ ભગવાન પણ પોતામાં દેખાડે છે તે સર્વ જીવના કલ્યાણને અર્થે છે. પછી જે ભક્ત હોય તે તો એ ચરિત્રને ગાઈને પરમપદ ને પામે છે. ભગવાન મનુષ્ય જેવી મૂર્તિ ધારીને જેવાં જેવાં ચરિત્ર કરે છે, તે સર્વે ગાન કરવા યોગ્ય છે; પણ એમ ન સમજવું જે, ‘ભગવાન થઈને એમ શું કરતા હશે ?’ અને ભગવાનનાં ચરિત્ર તો સર્વ કલ્યાણકારી જ સમજવાં એ જ ભક્તનો ધર્મ છે અને એવું સમજે તે જ ભગવાનનો પૂરો ભક્ત કહેવાય છે.” (વચ. ગ.પ્ર. ૭૨)

પ્રમાણ-૨ ભગવાને ગીતામાં કહ્યું છે જે, જન્મ કર્મ ચ મે દિવ્યમેવં યો વેતિ તત્ત્વતઃ ત્યક્ત્વા દેહં પુનર્જન્મ નૈતિ મામેતિ સોઢર્જન ॥ એ શ્લોકનો એમ અર્થ છે જે, ‘હે અર્જુન ! મારાં જન્મ ને કર્મ તે દિવ્ય છે. તેને જે દિવ્ય જાણે તે દેહને મૂકીને ફરી જન્મને નથી પામતો, મને જ પામે છે.’ માટે જે ભગવાન દિવ્ય ચરિત્ર કરે તે તો ભક્ત ને અભક્ત બેયને દિવ્ય જણાય, પણ જ્યારે ભગવાન મનુષ્યના જેવાં પ્રાકૃત ચરિત્ર કરે તો પણ તેને વિષે જેને દિવ્યપણું જ જણાય, પણ કોઈ રીતે ભગવાનનાં તે ચરિત્રમાં અભાવ આવે નહિ અને જેની બુદ્ધિ હોય તેને પરમેશ્વરની ભક્તિ કહેવાય અને એવી ભક્તિ કરે તે જ ભક્ત કહેવાય. અને એ શ્લોકમાં કહ્યું જે ફળ તે આવા ભક્તને જ થાય છે..... માટે જે જે ભગવાન ચરિત્ર કરે તે સર્વેને ગોપીઓની પેઠે દિવ્ય જાણે, પણ કોઈ રીતે પ્રાકૃત જાણીને અભાવ તો આવે જ નહિ. એવી જે ભક્તિ તે તો મહાદુર્લભ છે.... અને એવી ભક્તિ છે તે જ પરમપદ છે. માટે આવી રીતની ભક્તિ તે જ્ઞાન, વૈરાગ્ય થકી અધિક છે. અને જેના હૃદયને વિષે આવી રીતની ભક્તિ હોય તેને ભગવાનને વિષે પ્રીતિમાં શું બાકી છે ? કાંઈ બાકી નથી.” (વચ.ગ. મ. ૧૦) **પ્રમાણ-૩** પરમેશ્વર ગમે તેવાં ચરિત્ર કરે તો પણ તેને કોઈ રીતે ભગવાનને વિષે દોષ ભાસતો જ નથી એવો જેને મહિમાએ સહિત ભગવાનનો નિશ્ચય હોય તે નિર્ભય થઈ ચૂક્યો. (વચ. વર. ૧૨)

પ્રમાણ-૪ ‘પોતામાં ગમે તેવા ભૂંડા સ્વભાવ હોય ને જો ભગવાનને અતિશય નિર્દોષ સમજે તો પોતે પણ અતિશય નિર્દોષ થઈ જાય છે.’ (વચ. ગ. પ્ર.૨૪) **પ્રમાણ-૫** ભગવાનનાં સ્વરૂપને વિષે કોઈ પ્રકારે માયિકભાવ નથી, અને એ ભગવાન તો માયા ને માયાનું કાર્ય જે ત્રણ ગુણ તે થકી પર છે. એવો જેને ભગવાનનો દૃઢ નિશ્ચય થયો તે ભગવાનની માયાને તરી ચૂક્યો છે અને પોતામાં તો માયાના ગુણનું કાર્ય જે ભૂત, ઈન્દ્રિયો, અંતઃકરણ ને દેવતા તે પોતપોતાની ક્રિયાને વિષે પ્રવર્તે છે તો પણ એ માયાને તર્યો કહેવાય. (વચ. વર. ૫) **પ્રમાણ-૬** એ (ભગવાન) તો સમર્થ છે. તે જેમ કરતા હશે તે ઠીક કરતા હશે. એવી રીતે ભગવાનને નિર્દોષ સમજે

તો માયાને તર્યા કહેવાય. (વચ. લો.૪) પ્રમાણ-૭ ભગવાનનું સ્વરૂપ અક્ષરધામને વિષે જેવું (દિવ્ય) રહ્યું છે તેવું જ (દિવ્ય) પૃથ્વીને વિષે જે ભગવાનનું મનુષ્ય સ્વરૂપ રહ્યું છે તેને સમજે છે પણ તે સ્વરૂપને વિષે ને આ સ્વરૂપ ને વિષે લેશમાત્ર ફેર સમજતા નથી અને આવી રીતે જેણે ભગવાનને જાણ્યા તેણે તત્ત્વે કરીને ભગવાનને જાણ્યા કહેવાય અને તેને માયાની નિવૃત્તિ થઈ કહેવાય. અને એમ જે જાણે તેને જ્ઞાની ભક્ત કહીએ ને તેને એકાંતિક ભક્ત કહીએ. અને આવી રીતે જેને પ્રત્યક્ષ ભગવાનના સ્વરૂપની દૃઢ ઉપાસના હોય ને તેને ભગવાનના સ્વરૂપમાં કોઈ દિવસ માયિકપણાનો સંશય ન થતો હોય ને તેને કદાચિત્ કુસંગને યોગે કરીને અથવા પ્રારબ્ધ કર્મને યોગે કરીને કાંઈ અવળું વર્તાઈ જાય તો પણ તેનું કલ્યાણ થાય. (વચ. પં ૭) પ્રમાણ-૮ દિવ્યભાવ અને મનુષ્યભાવ એક થઈ જાય ત્યારે ભગવાન ભજવાનું સુખ આવે. (સ્વા.વા. ૫/૧૦૦) પ્રમાણ-૯ ભગવાનને નિર્દોષ સમજ્યાથી નિર્દોષ થઈ રહ્યો છે. (સ્વા. વા. ૫/૧૨૪) પ્રમાણ-૧૦ ભગવાનનું સ્વરૂપ નિર્દોષ સમજવું ને મોટા એકાંતિક સાધુને પણ એમ સમજવા તે બરોબર કોઈ સાધન નથી. (સ્વા. વા. ૨/૧૭૦) પ્રમાણ-૧૧ અતિશય જે મોટા પુરુષ હોય (ગુણાતીત સંત) તેને જે અતિશય નિષ્કામી જાણે તો પોતે કૃતરા જેવો કામી હોય તે નિષ્કામી થાય.... અને જો મોટા પુરુષને અતિશય નિષ્કામી, નિર્લોભી, નિઃસ્વાદી, નિર્માની, નિઃસ્નેહી સમજે તો પોતે પણ એ સર્વ વિકારથી રહિત થઈ જાય અને પાકો હરિભક્ત થાય. (વચ.ગ.પ્ર.૫૮) પ્રમાણ-૧૨ મોટાપુરુષને વિષે જે નિર્દોષબુધ્ધિ રાખે છે તે પોતે સર્વ દોષ થકી રહિત થાય છે. (વચ.ગ.પ્ર. - ૭૩)

૨. કર્તાપણું કેવી રીતે ? (૨/૪-૫) પ્રમાણ- ૧: અન્તઃ પ્રવિષ્ટઃ શાસ્તા જનાનાં સર્વાત્મા । અર્થાત્ સર્વજનોના આત્માપણે સર્વમાં અન્તઃપ્રવેશ કરીને સર્વનું શાસન કરનારા - નિયમન કરનારા ભગવાન છે. (તૈત્તિરીયારણ્યકમ્ : ૩/૧૧) પ્રમાણ- ૨: અને સર્વના કારણરૂપ એવા ભગવાન તે મનુષ્ય જેવા છે તો પણ પોતાના અંગમાંથી યોગકળાએ કરીને અનંત કોટિ બ્રહ્માંડને ઉત્પન્ન કરવા સમર્થ છે ને પાછાં પોતાના વિષે લય કરવાને સમર્થ છે.... તેને સમજી હોય તે જાણે જે, ભગવાન મનુષ્ય જેવા જણાય છે તો પણ એ ભગવાન સર્વના કારણ છે અને સર્વના કર્તા છે ને સમર્થ છે. (વચ. લોયા . ૨) પ્રમાણ-૩ : તેમ દેશ, કાળ, કર્મ, માયા તેનું પરમેશ્વર ચાલવા દે તેટલું ચાલે, પણ પરમેશ્વરના ગમતા બહાર અણુમાત્ર પણ ન ચાલે, માટે સર્વકર્તા તે પરમેશ્વર જ છે (ગ.મ. ૨૧)
૩. ઉપાસનાનું મહત્ત્વ (૧/૧-૨) પ્રમાણ-૧ કેટલાક સિદ્ધ થાય છે ને કેટલાક સર્વજ્ઞ થાય છે ને કેટલાક દેવતા થાય છે ઇત્યાદિક અનંત પ્રકારની મોટપ પામે છે તથા પરમપદને પામે છે; એ સર્વે ભગવાનની ઉપાસનાને બળે પામે છે પણ ઉપાસના વિના કોઈ વાત સિદ્ધ થતી નથી. માટે બીજાં સાધનના બળને તજીને એકલું ભગવાનની ઉપાસનાનું બળ રાખવું. (વચ. ગ. પ્ર. ૫૬) પ્રમાણ-૨ ઉપાસના વિના આત્મા બ્રહ્મને દેખવાને ઇચ્છવું તે કેમ છે ? તો, જેમ આકાશને જીભે કરીને સો વર્ષ સુધી ચાટીએ તો પણ ક્યારેય ખાટો, ખારો સ્વાદ આવે જ નહિ, તેમ ભગવાનની મૂર્તિની ઉપાસના વિના આત્મા બ્રહ્મ દેખાય જ નહિ. તે ગમે તેટલું જતન કરે તો પણ ન દેખાય અને નિર્બીજ એવા જે સાંખ્ય ને યોગ તેણે કરીને જે આત્માનું દર્શન શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે, તે ભલે કહ્યું છે, પણ અમે એવો કોઈ દીઠો નથી ને અનુભવમાં પણ એ વાર્તા મળતી આવતી નથી; માટે એ વાર્તા ખોટી છે. (વચ.ગ.અં. ૩૬) પ્રમાણ-૩ મૃત્યુ સમય તો સમુદ્ર જેવો છે; માટે ત્યાં તો આત્મનિષ્ઠાવાળો હોય તથા વગર આત્મનિષ્ઠાવાળો હોય એ બેયને ભગવાનની ઉપાસનારૂપી વહાણનું કામ પડે છે. માટે અંતકાળે તો ભગવાનનો દૃઢ આશરો હોય તે જ કામમાં આવે છે, પણ અંતસમે આત્મનિષ્ઠા કાંઈ કામમાં આવતી નથી. તે સારુ ભગવાનની ઉપાસનાને દૃઢ કરીને રાખવી. (વચ.ગ.પ્ર.૬૧) પ્રમાણ-૪ ઉપાસનાથી મોક્ષ છે; (સ્વા. વા. ૫/૧૩૫) પ્રમાણ-૫ આપણી ઉપાસનાથી મોટાઈ છે ને ધર્મમાંથી લડથડે કે બીજાં સાધનમાંથી લડથડે પણ ઉપાસના દૃઢ હોય તો જીવ લડથડે નહિ. (સ્વા. વા. ૫/૭૦) પ્રમાણ-૬ ભગવાનની ઉપાસનાનું બળ હોય તેને મહાપ્રલય જેવું દુઃખ આવી પડે તો પણ એમ સમજે જે દેહ પડી જાશે ને આપણે ભગવાનના ધામમાં જાણું એમ સમજીને સુખિયો રહે. (સ્વા. વા. ૧/૫૬)

પ્ર.૨ પ્રમાણ, સિદ્ધાંત કે કડી પરથી વિષયનું શીર્ષક આપો. (કુલ ગુણ : ૫)

૧. “તેમાં હું રહુ રે, દ્વિભુજ દિવ્ય સદા સાકાર.” (૩/૧૬)
૪. ધામમાં અને પૃથ્વી ઉપર - બન્ને ઠેકાણે સદા સાકાર
૨. “વળી કહું એક વારતા, સર્વે કીધું આપણું થાય છે.” (૨/૫)
૪. સર્વ-કર્તાહર્તા : શ્રીજમહારાજ
૩. બ્રહ્મભૂતઃ પ્રસન્નાત્મા ન શોચતિ ન કાઙ્ક્ષતિ । (૬/૮૭)
૪. પુરુષોત્તમની ભક્તિના અધિકારી થવા માટેના
૪. “સાહબકા ઘર સંતનમાંહી, સંત સાહબ કહ્યું અંતર નાહી.” (૫/૮૧)
૪. ગુણાતીત સંતનો મહિમા : પરોક્ષ ભક્ત-કવિઓના પદોમાં (૫/૮૦)
૫. “આત્યંતિક જ્ઞાન તો આ સાધુને ઓળખ્યા એ જ છે.” (૫/૬૭)
૪. પ્રગટને ઓળખવા એ જ જ્ઞાન (૫/૬૬)

પ્ર.૩ આપેલા વિકલ્પોમાંથી ફક્ત સાચા વિકલ્પોની આગળ આપેલા ચોરસ ખાનામાં ખરાની (✓) નિશાની કરો. (કુલ ગુણ : ૪)

❏ નોંધ : એક કે એકથી વધારે વિકલ્પ સાચા હોઈ શકે. તમામ સાચા વિકલ્પ આગળ ખરાની નિશાની કરી હશે તો જ પૂર્ણ ગુણ મળશે, અન્યથા એક પણ ગુણ નહીં મળે.

૧. ૧, ૪ (૬/૮૫-૮૬)

૨. ૩, ૪ (૬/૮૮)

પ્ર.૪ નીચે આપેલા પ્રસંગોમાંથી કોઈ પણ એક વર્ણવી સિદ્ધાંત લખો. (કુલ ગુણ : ૪)

❧ નોંધ : પ્રસંગના ૩ ગુણ ને સિદ્ધાંતનો ૧ ગુણ

૧. વિજ્ઞાનાનંદ સ્વામી : “સ્વામી મૂળ અક્ષર છે.” (૬/૧૩૦) સંવત ૧૮૩૮માં ઘનશ્યામ મહારાજની મૂર્તિ પ્રતિષ્ઠા પ્રસંગે સુરત આવેલા ભગતજીની દષ્ટિ યજ્ઞપુરુષદાસ પર પડી તેમને ‘ગુણાતીતાનંદ સ્વામી અક્ષર છે.’ તેની પ્રતિતિ કરાવવા વિજ્ઞાનાનંદ સ્વામીને પ્રશ્ન કર્યો કે ‘તમારા વખતમાં ગુણાતીતાનંદ સ્વામી મૂળ અક્ષર છે એવી જે વાત થતી હોય તે આજે કરો.’ પ્રાગજી ભક્તની આ વાત સાંભળી આગળ પાછળ કોઈ નથી તેની ખાતરી કરી સ્વામી બોલ્યા, ‘સ્વામી મૂળ અક્ષર છે એ વાત મેં ઘણીવાર મહારાજ પાસેથી સાંભળી છે. વળી ગોપાળાનંદ સ્વામી પણ એ વાતનું ઘણું જ પ્રતિપાદન કરતાં તેથી એ વાત મારા જીવમાં છે.’ આ સાંભળતા જ ઢોલિયા નીચે સંતાયેલા યજ્ઞપુરુષદાસે બહાર આવી કહ્યું, ‘આ વાત તમે મને અત્યાર સુધી કેમ ન કહી ?’ આ સાંભળી સ્વામીએ કહ્યું, ‘હજુ મહારાજનું પુરુષોત્તમપણું આ સત્સંગમાં ઘણાને સમજાતું નથી તો આ વાતની ગેડ બધાને કેમ બેસે ? પણ તમે આ વાત સાંભળી છે તો તે સાચી છે અને જીવમાં એ પ્રમાણે સમજી રાખશો.’

સિદ્ધાંત :- સાચી વાત હોવા છતાં પરમહંસો તે સમયમાં સંજોગોને અનુસાર કરી શકતા ન હતા.

૨. “દાદાખાચરનાં નળિયાંનું ધ્યાન કરો.” (૫/૭૦) સ્વરૂપાનંદ સ્વામીને પ્રગટ મહારાજ કરતાં અંતરમાં દેખાતી મહારાજની મૂર્તિ વિષે વધુ લગની લાગી ગઈ. તેમને પ્રગટનો સિદ્ધાંત સમજાવવા મહારાજે મંદવાડ પ્રેરીને અંતરમાં મૂર્તિ દેખાતી હતી તે બંધ કરી. સ્વરૂપાનંદ સ્વામી મૂંઝાયા. દીન થઈ મહારાજ પાસે આવ્યા. મહારાજની સ્તુતિ કરી. મહારાજે કહ્યું, ‘પર્વતભાઈ પાસે જાવ, શાંતિ થઈ જશે.’ પર્વતભાઈએ વાતો કરતા તેમને કહ્યું : ‘દાદાખાચરનાં નળિયાંનું ધ્યાન કરો.’ સ્વરૂપાનંદ સ્વામીને આ વાત સમજાઈ. પોતાની ભૂલ સમજાઈ કે મહારાજનાં સંબંધથી દરબારનાં નળિયાં પણ ધ્યાન કરવા યોગ્ય બન્યા છે કારણ કે નળિયા પણ નિર્ગુણભાવને પામી ગયા છે. તે મહારાજની પ્રત્યક્ષ મૂર્તિમાં જ લગની લગાડવી જોઈએ. પછી તેમ કરવાથી તેમને શાંતિ થઈ ગઈ. સિદ્ધાંત :- પ્રગટના લીલા ચરિત્રો ગાવા ને સાંભળવાથી શાંતિ થાય છે.

૩. “મારી આજ્ઞાની અવજ્ઞા કરી કેમ અહીં આવ્યા ?” (૪/૪૮) શ્રીજીમહારાજ તીર્થોમાં ફરતાં ફરતાં લોજપુર પધાર્યા. રામાનંદ સ્વામી તે વખતે ભૂજનગર બિરાજમાન હતા રામાનંદ સ્વામી વર્ણીની મોટપ જાણતા હતા. તેથી તેમણે તેમના બધા જ શિષ્યોને લોજપુર જઈ વર્ણીનાં દર્શન કરવા આજ્ઞા કરી. શેખપાટના લાલજી સુતાર (પાછળથી સદ્ નિષ્કુળાનંદ સ્વામી)ને ગુરુ રામાનંદ સ્વામીમાં અપાર સ્નેહ હતો અને તેમને વિષે ગુરુભાવ હતો તેથી તેઓ લોજ ન જતાં ભૂજ ગયા. તેથી રામાનંદ સ્વામીએ તેમને પૂછ્યું : ‘મારી આજ્ઞાની અવજ્ઞા કરી કેમ અહીં આવ્યા ? એ વર્ણી તો અતિ મોટા છે અને દર્શન કરવા યોગ્ય છે.’ લાલજી ભક્તે પૂછ્યું : “એ વર્ણી કેવા મોટા છે ? આપના જેવા ?” રામાનંદ સ્વામીએ કહ્યું : “અમારાથી પણ મોટા છે. શ્રીકૃષ્ણથી પણ મોટા છે. એ વર્ણી સર્વ અવતારોના કારણ પરાત્પર, અપ્રાકૃત ગુણૈશ્વર્યવાળા પુરુષોત્તમ છે.” આ પ્રમાણે રામાનંદ સ્વામીએ મહારાજનો ઘણો મહિમા કહ્યો અને લાલજી ભક્તને લોજ ન જવા માટે ઠપકો આપ્યો. આ પ્રસંગ ‘હરિલીલામૃત’માં આ પ્રમાણે લખ્યો છે. - ‘કહે લાલજી તે મોટા કેવા, દત્તાત્રિ કે ઋષભદેવ જેવા; કે શું છે રામચંદ્ર સમાન, રામાનંદ કહે સુણો કાન. જેમ કૃષ્ણ મોટા સરવેથી, તેમ આ છે મોટા વળી એથી; આ છે અવતારના અવતારી, ઘણું શું કહીએ વિસ્તારી... એવા મોટાનાં દર્શન મૂકી, કેમ આવ્યા છો કચ્છમાં ચૂકી ?’ (હરિલીલામૃત:૪-૩) સિદ્ધાંત : પોતાના ભક્તોને સર્વોપરી ભગવાનનો નિશ્ચય કરાવવા માટે ઠપકો આપીને પણ ભગવાન ભજવાનો સાચો માર્ગ બતાવ્યો.

પ્ર.૫ નીચે આપેલા વિષયોમાંથી કોઈ પણ બે વિષયનું વિવરણ લખો. (બારેક લીટીમાં) (કુલ ગુણ : ૮)

❧ નોંધ :- (૧) વચનામૃત, સ્વામીની વાતો કે અન્ય શાસ્ત્રને સંદર્ભરૂપે ન દર્શાવ્યા હોય પણ વિવરણ લખ્યું હોય તો સંપૂર્ણ સાચું આપવું. (૨) ગુણના પ્રમાણમાં સંદર્ભો અને પ્રસંગો હોય તો ચાલે, બધા જ પ્રસંગ લખવા એવું જરૂરી નથી.

૧. અક્ષરબ્રહ્મ : ધામરૂપે (૬/૧૦૪-૧૦૫) અક્ષરબ્રહ્મનું આ અતિ અપાર એવું સાકાર અને સગુણ સ્વરૂપ છે. બ્રહ્મપુર કેવું છે તે અંગે કુબેરસિંહના પ્રશ્નના ઉત્તરમાં શ્રીજીમહારાજ કહે છે ! ‘અક્ષરરૂપ જે બ્રહ્મ છે તે જ શ્રી પુરુષોત્તમ નારાયણને રહેવા સારુ ધામરૂપ થયું છે ને સર્વ અક્ષરબ્રહ્મ (અક્ષરબ્રહ્મ સંજક મુક્તો) થકી ભગવાનના ધામરૂપ જે અક્ષરબ્રહ્મ તે અનાદિ છે... ને એને કોઈ ધામની ઉપમા ન દેવાય તેવું છે... ને અપાર છે. ત્યાં દૃષ્ટાંત છે: જેમ આકાશ અપાર છે. તેની ચારે કોરે જોઈએ તે કોઈ દિશામાં અંત આવતો નથી. તેમ એ ભગવાનના ધામનો હેઠે, ઉપર અને ચારે કોરે અંત નથી કેમ જે એ અપાર છે. તેનો જો પાર લેવા મોડે તો પાર આવે નહિ એવું મોટું બ્રહ્મપુર છે... ને તે ધામને વિષે અસંખ્ય પાર્ષદ રહ્યા છે તે સર્વ ભગવાનની સેવામાં નિરંતર તત્પર રહ્યા છે. (વચ.અમ.૬) સર્વેનું કારણ અક્ષરબ્રહ્મ છે અને તે અક્ષર તો પુરુષોત્તમ ભગવાનનું ધામ છે. (રહેવાનું સ્થાન વિશેષ છે) અને તે અક્ષરની સંકોચ ને વિકાસ અવસ્થા થતી નથી, સદાય એકરૂપે રહે છે. અને તે (ધામરૂપ) અક્ષર મૂર્તિમાન છે. પણ અતિ મોટા છે માટે કોઈની નજરે અક્ષરનું રૂપ આવતું નથી. જેમ ચોવીસ તત્વનું કાર્ય જે બ્રહ્માંડ તે પુરુષાવતાર કહેવાય છે અને તે વિરાટ પુરુષ જે તે કરચરણાદિકે કરીને યુક્ત છે પણ તેની મૂર્તિ અતિશય મોટી છે માટે નજરે આવતી નથી. અક્ષરધામ મૂર્તિમાન છે પણ કોઈને નજરે આવે નહિ. તે શા માટે જે એવાં એવાં બ્રહ્માંડ એક એક રોમમાં અસંખ્યાત્ ઉડતાં જ ફરે છે એવાં મોટા છે. તે અક્ષરધામને વિશે પુરુષોત્તમ ભગવાન પોતે સદા વિરાજમાન છે. (ગ.પ્ર. ૬૩) શ્રીજીમહારાજે આ રીતે ધામરૂપ અક્ષરબ્રહ્મને પણ સાકાર, મૂર્તિમાન જ બતાવ્યું છે. તેનું રૂપ દૃષ્ટિગોચર થતું નથી, કારણ કે તે અતિ મોટું છે. તેની સંકોચ અને વિકાસ અવસ્થા નથી તેથી

તેના રૂપનો ભાસ થતો નથી. મૂળ માયાના અધિપતિ મૂળપરુષ (મુક્ત) સુધી કોઈ પણ તેના પારને પામી શકતા નથી તે સૌને એ બ્રહ્મ અનંત અપાર ભાસે છે. તેથી તેને શાસ્ત્રકારો એ કેટલેક ઠેકાણે અરૂપ, અલિંગ અને નિરાકાર કહ્યા છે. વસ્તુતાએ તો ધામરૂપ અક્ષરબ્રહ્મ ભગવાનનું નિવાસસ્થાન હોવાથી તથા અસંખ્ય કોટિ મુક્તોનું ધારક હોવાથી તે મૂર્ત-સાકાર છે અને કોટિ કોટિ સૂર્ય-ચન્દ્ર સરખું તેજોમય છે. (સેતુ તરંગ ૬૩/૪૫-૪૯)

૨. અક્ષરબ્રહ્મના દિવ્યગુણો અને અક્ષરપુરુષોત્તમ ઉપાસનાનું તાત્પર્ય (૬/૧૧૦-૧૧૧)

અક્ષરબ્રહ્મના દિવ્યગુણો : તાત્ત્વિક દૃષ્ટિએ “બ્રહ્મ થકી પરબ્રહ્મ જે પુરુષોત્તમ નારાયણ તે નોખા છે ને એ બ્રહ્મના પણ કારણ છે ને આધાર છે ને પ્રેરક છે.” (વચ. ગ.મ. ૩) છતાં અક્ષરબ્રહ્મમાં પરબ્રહ્મની નિત્ય ઈચ્છાથી જીવો અને ઈશ્વરોથી વિશિષ્ટ ગુણધર્મો રહેલા છે તે જોઈએ. જેમ પુરુષોત્તમ માયાથી પર છે, તેમ અક્ષર પણ માયાથી પર છે. પુરુષોત્તમ મૂર્તિમાન છે, તેમ અક્ષર પણ મૂર્તિમાન છે જેમ પુરુષોત્તમ ભગવાન જે જે પદાર્થ અંગીકાર કરે છે તે બ્રહ્મરૂપ થાય છે અને માયા પણ નિર્ગુણ થાય છે, તેમ અક્ષરબ્રહ્મમાં પણ એ ગુણ છે. અક્ષર પણ પુરુષોત્તમની જેમ જ અલિપ્ત, નિર્લેપ, એક અને અદ્વિતીય છે. પુરુષોત્તમ નારાયણની જેમ અક્ષર પણ ઉત્પત્તિ સર્ગ સાથે સીધા સંકળાયેલા નથી. જ્યાં જ્યાં અનંત જીવોના કલ્યાણને અર્થે પુરુષોત્તમ નારાયણ મનુષ્ય જેવા થાય છે, ત્યાં ત્યાં તેમની સાથે જ અક્ષરબ્રહ્મ પણ મનુષ્ય દેહ ધારે છે. ‘જેટલામાં રાજાનું રાજ્ય તેટલામાં રાણીનું રાજ્ય’ - એ ન્યાયે જેવો પુરુષોત્તમનો પ્રતાપ છે તેવો જ અક્ષરબ્રહ્મનો પણ પ્રતાપ છે. જેમ પુરુષોત્તમ નારાયણ અનંત જીવોનું કલ્યાણ કરે છે તેમજ અક્ષરબ્રહ્મ પણ અનંત જીવોનું કલ્યાણ કરી શકે છે. (જો કે અક્ષરબ્રહ્મનું જે કાંઈ સામર્થ્ય છે તે પુરુષોત્તમને આધીન છે.)

અક્ષરપુરુષોત્તમ ઉપાસનાનું તાત્પર્ય : અક્ષરપુરુષોત્તમ ઉપાસના એટલે અક્ષર અને પુરુષોત્તમ એમ બે તત્ત્વોની ઉપાસના નહિ, પરંતુ અક્ષરરૂપ થઈને પુરુષોત્તમની ઉપાસના, અર્થાત્ બ્રહ્મરૂપ થઈને પરબ્રહ્મની ઉપાસના. ઉપાસનાનો મુખ્ય અર્થ પરબ્રહ્મને સર્વકર્તા, સર્વોપરી, સાકાર અને પ્રગટ સમજવા તે જ છે. જે વચનામૃત પં. ૭, ગ.પ્ર. ૪૦, ગ.અં. ૩૫ વગેરે દ્વારા શ્રીજીમહારાજે સ્પષ્ટ સમજાવ્યું છે. અક્ષરબ્રહ્મ વગેરે તમામ તત્ત્વોનું સામર્થ્ય પરબ્રહ્મ પરમાત્માને આધારિત છે. તેથી તેમની ઉપાસના કરવાની વાત હોય જ નહીં તે દીવા જેવું સ્પષ્ટ છે. પૃથ્વી પર પધારેલ પરબ્રહ્મના સ્વધામગમન બાદ પ્રત્યક્ષ ગુરુહરિનો પ્રસંગ કરનાર મુમુક્ષુ પણ ઉપાસના તો પરબ્રહ્મની જ કરે છે, કારણ કે બ્રહ્મરૂપ ગુરુના ભાવને લીન કરીને તેમના દ્વારા પરમાત્મા જ સ્વયં વિચરતા હોય છે.

૩. ગુણાતીતાનંદ સ્વામી અક્ષર છે : શાસ્ત્રીજી મહારાજનો પત્ર (૬/૧૩૬-૧૩૭)

‘ગુણાતીતાનંદ સ્વામી અક્ષર છે.’ તે વાતની સત્યતા માટે શાસ્ત્રીજી મહારાજે પોતાની વિચક્ષણ બુદ્ધિથી ખૂબ જ ચકાસણી કરી છે. આગળ જણાવેલ બધા જ પ્રસંગો તથા તે ઉપરાંત પણ ઘણા પ્રસંગો તેમને કોઈ ન કોઈ થકી પોતે સ્વયં સાંભળીને તેના સત્યપણાની ચકાસણી કરી છે. કયા પ્રસંગો કોના થકી સાંભળ્યા છે, તે ઉલ્લેખ સાથે તેમણે એક પત્ર આફ્રિકાના હરિભક્તોને લખેલો છે. તે પત્રમાં એક પ્રસંગનો ઉલ્લેખ કરતાં તેઓ લખે છે : “વિશેષમાં કોઠારી ગોરધનભાઈને મેં ખાનગી પૂછેલું કે આપ તથા બીજા કેટલાક ‘સ્વામી અક્ષર છે’ તેમાં વિરુદ્ધ છો, પણ રઘુવીરજી મહારાજ સમાગમ કરવા જતા હતા તે સમજ્યા હતા કે નહિ ? ત્યારે ખાસ કોઠારીએ કહ્યું કે ‘પ્રથમ જતા હતા, ત્યારે તો નક્કી ન બોલતા, પણ સત્તરની સાલે ગયા ત્યારે તો સ્વામીરૂપ થઈ ગયા હાત ને ‘સ્વામી અક્ષર છે’ એમ જાણતા હતા, તે હું પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક આપને જણાવું છું.’” અંતે એ પત્રમાં તેઓ લખે છે : “મને ખોટી વાત ગોઠવણી કરીને બીજાને સમજાવી સ્વાર્થ સાધવો એવું આવડતું નથી. ને અસત્યમાં ઘણું પાપ છે. ભાગવતમાં લખ્યું છે કે ‘નાસત્યાત્ પરં પાપમ્’ વળી, પૃથ્વીએ કહ્યું કે બધા પાપી પુરુષોનો ભાર હું સહન કરી શકું છું પણ અસત્ય બોલનારનો ભાર સહન કરી શક્તી નથી. મારે કોઈ પ્રકારે અસત્ય વાતમાં દુરાગ્રહ કરવો હોય નહિ. માટે ખાસ મારો વિશ્વાસ હોય તો; સાચાબોલો, પ્રામાણિક પુરુષ હોઉં એમ માનતા હો, તો ઉપરની વાત સાચી માની, ખરા અંતઃકરણથી ‘સ્વામી અનાદિ અક્ષર છે ને શ્રીજીમહારાજ પૂર્ણ પુરુષોત્તમ ભગવાન છે’ - તે વાતની નિષ્ઠા કરશો.” આ રીતે ‘ગુણાતીતાનંદ સ્વામી અક્ષર છે’ એ વાત સત્ય હતી તો શ્રીજીમહારાજની ઈચ્છાનુસાર એ સિદ્ધાંતનું પ્રવર્તન થયું. ગુણાતીતાનંદ સ્વામી અક્ષર છે એ સિદ્ધાંતના પ્રવર્તન પછી સદા ગોપાળાનંદ સ્વામી અક્ષરનો અવતાર છે, તેવો વ્યવસ્થિત પ્રચાર શરૂ થયો અને મંદિરોમાં પણ પાછળથી ગોપાળાનંદ સ્વામીની મૂર્તિઓ નીચે ‘મૂળ અક્ષરમૂર્તિ ગોપાળાનંદ સ્વામી’ એમ લખેલું જણાય છે. આથી, ગુણાતીતાનંદ સ્વામીને ભલે મૂળ અક્ષર તરીકે કોઈ કદાચ ન સ્વીકારે, પણ અક્ષરપુરુષોત્તમનો સિદ્ધાંત સત્ય છે અને મહારાજની પૂજા-ભક્તિ-ઉપાસના તેમના ભક્ત સાથે થાય એ સિદ્ધાંત આપોઆપ સ્વીકારાઈ જાય છે. અર્થાત્ શાસ્ત્રીજી મહારાજનો સિદ્ધાંત સત્ય ઠરે છે.

૪. મૂર્તિમાન થકા વ્યાપક કેવી રીતે ? (૩/૧૫-૧૬) વેદાંત આદિક શાસ્ત્રોમાં ભગવાનને વ્યાપક કહ્યા છે. જો ભગવાન વ્યાપક હોય તો મૂર્તિમાન કેવી રીતે અને મૂર્તિમાન હોય તો વ્યાપક કેવી રીતે હોઈ શકે ? સદ્ગુરુ મુક્તાનંદ સ્વામીના આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં શ્રીજીમહારાજ વચ. વર. ૧૩ માં કહે છે. બ્રહ્મ તો એકદેશી છે પણ સર્વેદેશી નથી.... અને ભગવાનને ગ્રંથમાં વ્યાપક કહ્યા છે તે તો મૂર્તિમાન છે તે જ પોતાની સામર્થ્યને કરીને એક ઠેકાણે રહ્યા થકા સર્વને દર્શન આપે છે. એમ વ્યાપક કહ્યા છે પણ આકાશની પેઠે અરૂપ થકા વ્યાપક નથી. ભગવાન તો સદા મૂર્તિમાન જ છે. તે મૂર્તિમાન ભગવાન અક્ષરધામમાં રહ્યા થકા જ અનંત કોટિ બ્રહ્માંડમાં ભાસે છે. (વચ. વર. ૧૩) વળી, નિત્યાનંદ સ્વામી પ્રશ્ન પૂછે છે : જીવ નિરાકાર છે તે નિરાકાર જીવમાં ભગવાન અલિંગપણે (નિરાકાર પણે) રહ્યા છે કે મૂર્તિમાન ? અને મૂર્તિમાન હોય તો વ્યાપક કેમ કહેવાય ? તેના ઉત્તરમાં શ્રીજીમહારાજ (વચ લો. ૧૫) માં કહે છે : ‘ભગવાન તો ઈન્દ્રિયો, દેવતા, અંતઃકરણ અને જીવ એ સર્વના આશ્રયપણે રહ્યા છે. તે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને ઉદ્ભવ ભેળે ગોપીઓને કહેવરાવ્યું છે જે, ... હું આ મથુરામાં રહ્યો છું તે તો જેમ મહાભૂત વિશેષપણે કરીને બ્રહ્માંડને વિષે રહ્યા છે તેમ

રહ્યો છું અને જેમ એ ભૂત જીવોના દેહોમાં સામાન્યપણે રહ્યા છે, તેમ હું તમારે પાસે રહ્યો છું અને જે દેખાતો નથી તે તો તમારા ચિત્તની વૃત્તિનો મારે વિષે નિરોધ થાય તેને અર્થ નથી દેખાતો. પણ રહ્યો તો મૂર્તિમાન છું.’ (લોયા-૧૫) આમ, જીવમાં ભગવાન મૂર્તિમાન જ છે. તે વ્યાપક કેમ હોય તે સમજાવતાં શ્રીજીમહારાજ કહે છે, ‘મૂર્તિમાન હોય તે પણ વ્યાપક હોય. જેમ અગ્નિદેવ છે તે પોતાના લોકને વિષે મૂર્તિમાન છે ને પોતાની શક્તિએ કરીને કાષ્ટને વિષે રહ્યો છે. તેમ ભગવાન પણ પોતાના અક્ષરધામને વિષે મૂર્તિમાન થકા પોતાની અંતર્યામી શક્તિએ કરીને જીવોને વિષે વ્યાપીને રહ્યા છે. ને મૂર્તિમાન પેઠે ક્રિયા કરે છે. માટે એને પણ મૂર્તિમાન જાણવા.’ (વચ. કા. ૪) આ વચનામૃતમાં શ્રીજીમહારાજ જણાવે છે તે પ્રમાણે સ્પષ્ટ થાય છે કે ભગવાન અક્ષરધામમાં વ્યતિરેક સ્વરૂપે એકદેશસ્થપણે મૂર્તિમાન થકા વિરાજમાન છે તેમ છતાં પોતે જે અંતર્યામી શક્તિએ કરીને સર્વત્ર વ્યાપક છે તે અંતર્યામી સ્વરૂપને પણ મૂર્તિમાન જાણવાનો મહારાજનો અભિપ્રાય છે તે મુદ્દો સ્પષ્ટ કરતાં શ્રીજીમહારાજ કહે છે. ‘અંતર્યામીપણે કરીને જીવ ઈશ્વરને વિષે વ્યાપક એવું જે પુરુષોત્તમ ભગવાનનું બ્રહ્મરૂપ તેજ તે નિરાકાર છે, તો પણ જીવ ઈશ્વર સર્વને તેમના કર્મને અનુસારે યથાયોગ્યપણે કર્મનાં ફળને દેવાને વિષે નિયંતાપણું છે ને સાકારની પેઠે નિયંતારૂપ ક્રિયાને કરે છે. માટે તે તેજને પણ સાકાર જેવું જાણવું.’ (વચ. ગ.પ્ર. ૪૫) આ રીતે પુરુષોત્તમ નારાયણ સર્વત્ર મૂર્તિમાન થકા વ્યાપક જ છે.

પ્ર.૬ નીચે આપેલાં વાક્યોમાંથી કોઈ પણ બે વિષે કારણો આપી સમજાવો. (બારેક લીટીમાં) (કુલ ગુણ : ૮)

નોંધ :- વચનામૃત, સ્વામીની વાતો કે અન્ય શાસ્ત્રને સંદર્ભરૂપે ન દર્શાવ્યા હોય પણ વિવરણ લખ્યું હોય તો સંપૂર્ણ સાચું આપવું.

૧. અનંતધામના પતિ, તેમજ તે ધામના મુક્ત શ્રીજીમહારાજની મૂર્તિને વિષે તણાઈ ગયા. (૪/૩૬)
“અવતારમાત્ર તો ચમકપાણ જેવા છે. તેમાં કેટલાક તો મણ જેવા છે ને કેટલાક તો દસ મણ જેવા છે... ને લાખ મણ ચમક હોય તો આખા પરગણાના લોઢાને તાણે. ને આજ તો બધો ચમકનો પર્વત આવ્યો છે, નહિ તો બધું બ્રહ્માંડ તણાય કેમ ?” એમ વાત કરીને બોલ્યા જે, “પૂર્વના અવતારમાં જેમાં જેટલું ઐશ્વર્ય છે તેમાં તેટલા જીવ તણાય છે. આજ તો સર્વ અવતારના અવતારી ને સર્વ કારણના કારણ એવા જે પુરુષોત્તમ તે જ પધાર્યા છે ને તેને જોઈને તો અનંત ધામના પતિ, તે ધામના મુક્ત, તે મહારાજની મૂર્તિને વિષે તણાઈ ગયા; જેમ ચમકના પર્વતને દેખીને વહાણના ખીલા તણાઈ જાય છે. તેમ. (સ્વા.વા. ૩/૪)
૨. જેટલા મનુષ્યો શ્રીજીમહારાજ પાછળ ફરે છે, તેટલા માણસ ગુણાતીતાનંદ સ્વામી પાછળ પણ ફરે. (૬/૧૧૮-૧૨૦)
સ્વામી મહારાજનાં દર્શને ગઢડા પધાર્યા ત્યારે શુકસ્વામી તેમના માટે આસન શોધવા ગયા. ત્યારે મહારાજે કહ્યું કે “એમની આસનથી મોટપ નથી, તેમની મોટપ તો અનાદિની છે.” એક વાર મુક્તાનંદ સ્વામી, બ્રહ્માનંદ સ્વામી, નિત્યાનંદ સ્વામી, આનંદ સ્વામી, ગુણાતીતાનંદ સ્વામી વગેરે અઢાર સદ્ગુરુઓને, દરબારમાં ગોવાળમંડળીની જેમ બેસાડી મહારાજ જાતે પીરસવા પધાર્યા. તે વખતે મહારાજે સંતોને કહ્યું : “આ ગુણાતીતાનંદ સ્વામી જમે છે તેમ સૌ જમતાં શીખો.” એટલે બ્રહ્માનંદ સ્વામી મર્મમાં બોલ્યા : “સાધુ જમનારા સારા છે.” તે સાંભળી મહારાજ બોલ્યા : “તમે સમજો છો તેમ નથી. કેમ જે, એ સાધુ સ્વાદ તો મારી મૂર્તિનો લે છે અને જેમ કોઠીમાં દાણા ભરે તેમ અન્ન પેટમાં ભરે છે. વળી પોતાનું સામર્થ્ય ઢાંકીને વર્તે છે, નહિ તો અમારી પાછળ જેટલા મનુષ્યો ફરે છે તેટલા માણસ તેમની પાછળ પણ ફરે.” મહારાજનો અભિપ્રાય જાણી બ્રહ્માનંદ સ્વામીએ સાખ પૂરી કે “હા મહારાજ! એ બહુ મોટા સાધુ છે.”
૩. શ્રીજીમહારાજે સંતોને કહ્યું, “એવા સદ્ગુરુ તો આ ગુણાતીતાનંદ સ્વામી છે.” (૧૧૫-૧૧૬)
આ. સં. ૧૮૬૮માં સારંગપુરમાં રાઠોડ ધાધલને ઘેર રંગોત્સવ કર્યો ત્યારે મહારાજે સંતો સાથે રાસ લીધો. મહારાજે તે વખતે કબીર રચિત હોરીનું પદ ગાયું : ‘જોગીયા ટાળત જનમ કેરા ફાંસલા રે; પ્રેમના પ્યાલા જોગીઆ, જુગ જુગ જીવો સો જોગીઆ... કોટિ કૃષ્ણ જોડે હાથ, કોટિ વિષ્ણુ નમે માથ, કોટિ શંકર ધરે ધ્યાન, કોટિ બ્રહ્મા કથે જ્ઞાન; સદ્ગુરુ ખેલે વસંત....’ પછી શ્રીજીમહારાજે પૂછ્યું કે ‘એવા સદ્ગુરુ કોણ ?’ પ્રથમ લોજ અને માંગરોળમાં આવા પ્રસંગે મહારાજે કહ્યું હતું કે ‘એવા સદ્ગુરુ અમે છીએ.’ તે પ્રમાણે સંતોએ કહ્યું : એવા સદ્ગુરુ તો આપ છો.’ શ્રીજીમહારાજે ગુણાતીતાનંદ સ્વામીની છાતીમાં છડી અડાડી કહ્યું : “અમે તો સર્વોપરી પુરુષોત્તમ નારાયણ છીએ અને આ પદમાં જે મહિમા સદ્ગુરુનો કહ્યો તે સદ્ગુરુ તો આ ગુણાતીતાનંદ સ્વામી છે. આ અનાદિ સદ્ગુરુ એવા ગુણાતીતાનંદ સ્વામી તે ધામરૂપે અમને અને અનંત કોટિ મુક્તોને ધારી રહ્યા છે અને સાકાર રૂપે અક્ષરધામમાં અને અહીં અમારી સાથે અમારી સેવામાં સર્વોપરી ઉપાસના પ્રવર્તાવવા સારુ સદ્ગુરુ રૂપે પ્રગટ થયા છે.

પ્ર.૭ ઉપસંહારના આધારે નીચે આપેલાં વાક્યોની પૂર્તિ કરો. (કુલ ગુણ : ૭)

(ઉપાસનામાં શું સમજવું ?)

૧. તેઓ પોતાના દિવ્ય અક્ષરધામમાં વ્યતિરેકસ્વરૂપે વિરાજમાન થકા જ અન્વયસ્વરૂપે અનંતકોટિ બ્રહ્માંડોમાં અંતર્યામીપણે વ્યાપક અને તેના આધાર છે. તેઓ સદાય જીવ, ઈશ્વર, માયા, અક્ષરમુક્તો અને અક્ષરબ્રહ્મ - એ સર્વે કરતાં અનંત ઘણા સમર્થ અને એ સર્વના સ્વતંત્રપણે નિયંતા, પ્રેરક અને શરીરી છે. તેઓ પોતાની ઈચ્છાથી સર્વે જીવો તથા ઈશ્વરોના કર્મફળપ્રદાતા છે; અને તેઓની ઈચ્છાશક્તિ, જ્ઞાનશક્તિ અને ક્રિયાશક્તિના પ્રેરક છે. (૧૪૨)
૨. જીવ એ પરબ્રહ્મ, અક્ષરબ્રહ્મ અને ઈશ્વરોથી ભિન્ન એવું નિત્ય ચૈતન્ય તત્ત્વ છે. આ જીવો અસંખ્ય, સ્વરૂપતઃ અણુવત્ સૂક્ષ્મ, અચ્છેદાદિ લક્ષણે યુક્ત, જ્ઞાનસ્વરૂપ, જ્ઞાતા, અનાદિકાળથી માયાથી બદ્ધ, શુભાશુભ કર્મના કર્તા અને તે તે કર્મફળના ભોક્તા છે. (૧૪૪)
૩. પરમાત્માની ઈચ્છાથી આવો બ્રહ્મરૂપ ભક્ત દેહ મૂકીને અર્થિમાર્ગે પરમાત્માના અક્ષરધામને પામી, બ્રહ્મીતનુએ યુક્ત થઈ સદાય અક્ષરધામાધિપતિ પરબ્રહ્મની દાસભાવે દર્શનરૂપ સેવા કરતો થકો દિવ્ય આનંદને ભોગવતો રહે છે. (૧૪૫)

૪. આ અક્ષરબ્રહ્મ તત્ત્વતઃ એક જ હોવા છતાં ચાર રૂપે વિભિન્ન સેવારૂપ કાર્ય કરે છે. અક્ષરબ્રહ્મ ચિદાકાશરૂપે અનંતકોટિ બ્રહ્માંડોની અંદર અને બહાર વ્યાપીને રહે છે, તથા તેને ધારણ કરી રાખે છે. (૧૪૭)

(ઉપાસનામાં શું ન સમજવું ?)

૫. શ્રીજીમહારાજની ચાખડી, ડગલી, ગોદડી, ઓરડી વગેરે સંબંધવાળી વસ્તુઓ મૂળ અક્ષરબ્રહ્મ છે તેમ ન સમજવું.

(શ્રીજીમહારાજના સંબંધવાળી વસ્તુઓ દિવ્ય છે પણ તેને અક્ષરબ્રહ્મ ન કહી શકાય.) (૧૪૬)

૬. સેવકરૂપે મૂર્તિમાન અક્ષરબ્રહ્મ છે જ નહિ, અક્ષરબ્રહ્મ કેવળ નિરાકાર છે, અથવા કેવળ ધામ છે, અથવા કેવળ દિવ્ય તેજ છે, તેમ ન સમજવું. (૧૪૬)

૭. પરબ્રહ્મ પરમાત્મા તથા પ્રગટ બ્રહ્મસ્વરૂપ સંત વગર કેવળ મૂર્તિ કે શાસ્ત્રને આશરે બ્રહ્મરૂપ-એકાંતિક થઈ શકાય છે, તેમ ન સમજવું. (૧૪૬)

પ્ર.૮ ટૂંકનોંધ લખો : સંતમાં મનુષ્યભાવ પરંતે તો ખોટ (૩/૨૪-૨૬) (કુલ ગુણ : ૫)

નોંધ : ઓછામાં ઓછા ત્રણ પ્રમાણો લખેલા હોવા જોઈએ.

સંતમાં મનુષ્યભાવ પરંતે તો ખોટ : ભગવાનની જેમ ભગવાનના ભક્તમાં પણ મનુષ્યભાવ પરંતે, અવગુણ લે તો પણ ખોટ છે અને તે વિમુખ થયા વિના રહે નહિ, એકાંતિક ધર્મમાંથી જરૂર પડે વગેરે સ્પષ્ટતા કરતાં શ્રીજીમહારાજ કહે છે : ‘ભગવાનને ભગવાનના ભક્ત તેની તો અલૌકિક સમજણ હોય તેને દેહાભિમાની જીવ ક્યાંથી સમજી શકે ? માટે પોતાની મૂર્ખાઈએ કરીને ભગવાનને ભગવાનના જે ભક્ત તેનો અવગુણ લઈને વિમુખ થઈ જાય છે. (વચ.ગ.મ. ૫૩) એકાંતિક ભક્ત છે તેને દેહે કરીને મરવું એ મરણ નથી, એને તો એકાંતિક ધર્મમાંથી પડી જવાય એ જ મરણ છે. તે જ્યારે ભગવાન કે ભગવાનના સંત તેનો હૃદયમાં અભાવ આવ્યો ત્યારે એ ભક્ત એકાંતિક ધર્મમાંથી પડ્યો જાણવો... પંચ-મહાપાપ થકી પણ ભગવાનને ભગવાનના ભક્તનો અવગુણ લેવો એ મોટું પાપ છે. (વચ.ગ.મ. ૪૬) વળી મોટા પુરુષમાં જેવા દોષ પરંતે તેવો પોતે થાય છે તેની સ્પષ્ટતામાં શ્રીજીમહારાજ કહે છે : જો મોટા પુરુષને વિષે કામીપણાનો દોષ પરંતે તો ગમે તેવો નિષ્કામી હોય તો પણ અતિશય કામી થાય અને મોટાને વિષે કોધી-લોભીપણું પરંતે તો પોતે કોધી લોભી થાય (વચ.ગ.પ્ર. ૫૮) મોટા પુરુષ હોય તેને વિષે જે જે જાતના દોષ પરંતે તે તે જાતના દોષ પોતાના હૈયામાં આવીને નિવાસ કરે છે. (વચ. સા. ૧૮) તેથી જ ગુણાતીતાનંદ સ્વામી કહે છે : આ સાધુને વિષે મનુષ્યભાવ આવે છે, તેથી બીજું કંઈ ભૂંડું નથી. (સ્વા.વા. ૩/૩૬) ભગવાન કે ભગવાનના એકાંતિક અને ગુણાતીત સંતને વિષે મનુષ્યભાવ પરંતે અનેક પ્રકારની ખોટ ન રહે, તેનું કલ્યાણ ન બગડે તે માટે જ પોતાના આશ્રિતજનોને ચેતાવતાં શ્રીજી મહારાજ કહે છે, ‘માટે ભગવાનને વિષે તો મનુષ્યભાવ ન જ પરંતવો આ જે વાત છે તે સૂઝે તો આજ સમજો તો એટલી સમજવી છે અને સૂઝે તો સો વર્ષે કરીને સમજો તો પણ એટલી સમજવી છે. અને આ વાત સમજીને એની દૃઢતાની ગાંઠ પાડ્યા વિના છૂટકો નથી. માટે આ અમારી વાત છે તે સર્વે હરિભક્તને યાદ રાખીને પરસ્પર કરવી અને જ્યારે કોઈને અણસમજણે કરીને ધોખો થાય ત્યારે તેને આ વાત કરીને ચેતાવી દેવો. અને આ જે અમારી વાર્તા છે તેને નિત્ય પ્રત્યે દિવસમાં એકવાર કરવી, આ અમારી આજ્ઞા છે તેને ભૂલશો મા, જરૂર ભૂલશો મા.’ (વચ.લો. ૧૮) આમ, શ્રીજીમહારાજે ભગવાન અને ભગવાનના ભક્તમાંથી સંપૂર્ણપણે મનુષ્યભાવ દૂર કરીને દિવ્યભાવની ગાંઠ વાળવાની આજ્ઞા કરી છે. ભગવાન અને સંત દિવ્ય અને નિર્ગુણ છે. એમના સંબંધમાં જે કંઈ આવે તે સર્વે નિર્ગુણ થાય છે. તે વાતની શ્રીજીમહારાજ છણાવટ કરે છે : “ભગવાન તો મનુષ્યદેહ ધારણ કરે છે તો પણ કેવલ્યરૂપે જ છે અને તે ભગવાન જે જગ્યામાં વિરાજતા હોય તે જગ્યા પણ નિર્ગુણ છે અને ભગવાનનાં વસ્ત્ર, અલંકાર તથા વાહન તથા પરિચર્યાના કરનારા સેવક તથા ખાન-પાનાદિક જે જે પદાર્થ ભગવાનનાં સંબંધને પામે છે તે સર્વે નિર્ગુણ છે.” (વચ. ગ.મ. ૧૩) આ જ વાતને શ્રીજીમહારાજ સત્સંગિજીવનમાં કહે છે :

દિવ્યં કૃષ્ણસ્ય રૂપં ભવતિ ચ સતતં તસ્ય લોકોડપિ દિવ્યો

દિવ્યા ભોગાશ્ચ ભોગ્યાન્યપિ ચ ભગવતસ્તસ્ય દિવ્યાનિ સન્તિ ।

દિવ્યા વૈ પાર્ષદાશ્ચ પ્રકટિતનૃતનોઃ શક્તયસ્તસ્ય દિવ્યા

દિવ્યા ભક્તાશ્ચ સર્વે જગતિ યદુપતેઃ સન્તિ દિવ્યાઃ ક્રિયાશ્ચ ॥ (સત્સંગિજીવન : ૩-૨૯-૧૪૩)

અર્થાત્ અક્ષરધામમાં વિરાજમાન ભગવાનનું સ્વરૂપ જેમ દિવ્ય છે, એમ પૃથ્વી ઉપર પ્રાદુર્ભાવ થઈ નરાકાર ધારી રહેલા ભગવાનનું સ્વરૂપ પણ નિત્ય દિવ્ય છે. તેમનો લોક પણ દિવ્ય છે. તેમના બધા ભોગો દિવ્ય છે. ભોગયોગ્ય વસ્તુઓ પણ દિવ્ય છે. વળી, તેમના પાર્ષદો દિવ્ય છે, તેમની શક્તિઓ પણ દિવ્ય છે. તેમના સર્વે ભક્તો દિવ્ય છે. તેમની ક્રિયાઓ દિવ્ય જ છે. શ્રીજીમહારાજે આ સત્સંગને દિવ્ય, બ્રહ્મરૂપ અને મહાવિષ્ણુરૂપ કહ્યો છે. તેથી સત્સંગનો કે તેના એકેય અંગનો અભાવ મુમુક્ષુએ ન લેવો જોઈએ. ભગવાનના ભક્તને બ્રહ્મની મૂર્તિ જ જાણવા જોઈએ. આ છતાં, ભક્તિનું ઓઠું લઈ અધર્મમાં પ્રવર્તતા હોય કે ભગવાને સ્થાપેલી પંચવર્તમાનની મર્યાદામાં રહેતા ન હોય, છતાં નિર્દોષબુદ્ધિની ઢાલ ધરી, પોતાની નબળાઈઓ ઢાંકી, પોતાના સ્વાર્થી હેતુ માટે કે માન-મોટપ કે પદાર્થ માટે સત્સંગ કરતા હોય, તેવાનો અવગુણ આવે એ અવગુણ નથી. સાચા ભક્તો જે પંચવર્તમાન પાળી શ્રીજીની મર્યાદામાં રહી ભક્તિ કરે છે, તેમાં કાંઈક સ્વાભાવિક દોષ હોય, પ્રકૃતિના ભાવ હોય તે ન જોવા; પરંતુ તેમનામાં દિવ્યબુદ્ધિ રાખી સત્સંગ કરવો. શ્રીજીમહારાજના સ્વરૂપમાં દિવ્યભાવ દૃઢ થાય ત્યારે આ સ્થિતિ સહેજે જ થાય છે.

(વિભાગ - ૨ સત્સંગ વાચનમાળા ભાગ ૩, આઠમી આવૃત્તિ એપ્રિલ - ૨૦૧૧,

યુગવિભૂતિ પ્રમુખસ્વામી મહારાજ આઠમી આવૃત્તિ, મે - ૨૦૧૪)

પ્ર.૯ નીચે આપેલાં અવતરણો કોણ, કોને અને ક્યારે કહે છે તે લખો. (કુલ ગુણ : ૮)

❧ નોંધ :- કોણ કહે છે - ૧ ગુણ, કોને કહે છે - ૧ ગુણ, ક્યારે કહે છે - ૧ ગુણ.

૧. “તમે મારા ખરા સેવક છો.” (૨/૨૫)

⇒ મુક્તાનંદ સ્વામી - નિત્યાનંદ સ્વામીને

⇒ મુક્તાનંદ સ્વામીએ શરૂ કરેલો ધર્માખ્યાનનો અધૂરો ગ્રંથ પૂરો કરવાની બાંધધરી નિત્યાનંદ સ્વામીએ આપી તેથી મુક્તાનંદ સ્વામી રાજ થઈને બોલ્યા. અથવા

૨. “એ તો મહારાજની પ્રસાદી જમતા હશે.” (૬/૬૩)

⇒ પર્વતભાઈનાં ઘરનાં (પર્વતભાઈના પત્ની) - મયારામ ભટ્ટને

⇒ મહારાજે મયારામ ભટ્ટને પર્વતભાઈ ક્યાં જમે છે ? તેવું પૂછવા તેમના ઘરનાં પાસે મોકલ્યા ત્યારે.

૩. “તારા ગુરુને હવે મહારાજ ધામમાં લઈ જશે.” (૭/૭૧)

⇒ ગુણાતીતાનંદ સ્વામી - શિવલાલભાઈને

⇒ ભાયાત્માનંદ સ્વામીને ગુણાતીતાનંદ સ્વામીએ મહારાજના મહિમાની અને સ્વરૂપનિષ્ઠાની ઘણી વાતો કરી. તેથી ભાયાત્માનંદ સ્વામીને મહારાજના સ્વરૂપનો યથાર્થ નિશ્ચય થયો અને સ્વામીનો પણ મહિમા સમજાયો ત્યારે સ્વામીએ કહ્યું. અથવા

૪. “મારા ગુરુ મુક્તાનંદ સ્વામી આવ્યા છે.” (૫/૫૧)

⇒ પરમચૈતન્યાનંદ સ્વામી - કુંશળકુંવરબાને

⇒ મુક્તાનંદ સ્વામી જ્યારે ધર્મપુર પહોંચ્યા ત્યારે હાથી પર બેઠેલા પરમચૈતન્યાનંદ સ્વામી નીચે ઊતરી તેમને દંડવત્પ્રણામ કરી દરબારગઢમાં લઈ જાય છે અને કુંશળકુંવરબાને સંદેશો મોકલાવે છે કે “મારા ગુરુ મુક્તાનંદ સ્વામી આવ્યા છે.”

૫. ‘તમારે કેટલા દીકરા છે ?’ (૪૫-૪૬)

⇒ સ્વામીશ્રી - મંગળને

⇒ ભીમપુરામાં રાત્રે ૧૧.૩૦ વાગે સુવા જતી વખતે ખુલ્લામાં મંગળને બીડી પીતો જોઈને સ્વામીશ્રી તેને વ્યસન મૂકવાનું સમજાવતી વખતે પૂછે છે. અથવા

૬. “ખબર તો પડે જ ને !” (૩૭)

⇒ સ્વામીશ્રી (પ્રમુખસ્વામી) - નરેન્દ્રપ્રસાદ સ્વામીને (આચાર્ય સ્વામીને)

⇒ નરેન્દ્રપ્રસાદ સ્વામીને મૂર્તિના દેવત્વમાં સંશય થતાં ગુણાતીતાનંદ સ્વામીની મૂર્તિનો અંગૂઠો જરા જોરથી દબાવ્યો ત્યારે સ્વામીશ્રી જાણે પોતાનો અંગૂઠો દબાયો હોય તેમ આસ્તે કરવાનું કહે છે ત્યારે તેઓ આશ્ચર્યથી પૂછે છે કે તમને કેવી રીતે ખબર પડી ત્યારે.

પ્ર.૧૦ નીચે આપેલાં વાક્યોનાં કારણ જણાવો. (નવેક લીટીમાં) (કુલ ગુણ : ૮)

❧ નોંધ : અહીં કેવળ પ્રસંગોના મુદ્દા જ આપ્યા છે. પરીક્ષાર્થીઓએ તે વિસ્તૃત રીતે લખેલા હોવા જોઈએ.

૧. નિષ્કુળાનંદ સ્વામી ગઢડા ગામેથી જતા રહ્યાં. (૩/૩૫-૩૬)

શ્રીજીમહારાજે એક વખત ગઢપુર સભામાં વાત - નિષ્કુળાનંદ સ્વામીને ગઢપુર મંદિરના મહંત બનાવવાની ઈચ્છા - નિષ્કુળાનંદ સ્વામીને વાતની જાણ થતાં મૂંઝવણમાં - મૂંઝાયેલા સ્વામી ગઢડાથી થોડે દૂર ગઢાળી ગામે ચાલ્યા ગયા - નિષ્કુળાનંદ સ્વામીને વિચાર જો હું અહીં રહીશ તો મહારાજ જરૂર મને મહંત બનાવી દેશે અને પોતે વૈરાગ્યની મૂર્તિ હતા તેથી તેમને આ અધિકાર ભારરૂપ લાગે તેમ હતો. મહારાજને આ વાતની જાણ - ગઢાળી એકાએક જવાનું કારણ પૂછ્યું. સ્વામીએ વિનયથી કહ્યું: ‘એક નાની ઉંદરડી પર હજાર મણનો પાટડો પડે તો તે બચે નહિ અને તેના ચૂરેચૂરા થઈ જાય તેમ આ બધા વ્યવહારથી મારું ઠેકાણું ન રહે. મહારાજે તેમની વૈરાગ્યની ઉત્કૃષ્ટતા જોઈ તેમને મહંત નહીં બનાવવાની ખાતરી આપી. અથવા

૨. ગોપાળાનંદ સ્વામીએ કહ્યું કે, ‘હવે ત્યાગ વૈરાગ્યની વાતો મારાથી નહિ થાય !’ (૧/૮)

સ્વામીની વૈરાગ્ય છટા પણ નિરાળી હતી. તે દૂધ, ઘી વગેરે સ્નિગ્ધ પદાર્થો લેતા નહિ. રોટલી પણ કોરી જમતા અને વધારાનું પોતાને ભાગે આવતું ઘી અગ્નિદેવતાને હોમી દેતા. આ કારણથી તેમના દેહને વિશેષ ઘસારો લાગતો. સ્વામીશ્રીનો દેહ સારી રીતે સચવાય અને હરિભક્તોને તેમના સમાગમનું સુખ અધિક મળે તે હેતુથી ગુણાતીતાનંદ સ્વામીએ કહ્યું કે, ‘સ્વામી ! હવે તમારી અવસ્થા થઈ છે તો હવે થોડું ઘી રોટલીમાં જમો,’ પરંતુ સ્વામીની આ પ્રકારની રુચી ન હતી. તેથી ગુણાતીતાનંદ સ્વામીએ એક વાર રોટલી ઘી ચોપડીને તેમને જમવા આગ્રહપૂર્વક આપી. ગુણાતીતાનંદ સ્વામીનો આગ્રહ, પ્રેમ અને વિનંતિ આગળ સ્વામી નમી પડ્યા અને જમી ગયા અને બોલ્યા કે ‘હવે ત્યાગ-વૈરાગ્યની વાતો મારાથી નહિ થાય માટે હવે તે તમે કરજો.’ આટલો બધો તેમને વર્તવાનો નિશ્ચય હતો.

૩. સ્વામીશ્રીના સેવકને મનમાં પ્રશ્ન થયો “સેવક કોણ છે ?” (૧૮)

જલજીલણી એકાદશીના ઉત્સવ પછી થાકેલા સંતો-ભક્તો આરામમાં ગયા. સ્વામીશ્રીના સેવકની અચાનક ઊંઘ ઊડી ગઈ. સ્વામીશ્રીની પથારી ખાલી જોતાં તપાસ કરવા નીકળ્યા. તો મંદિરના પાછળના ભાગે આવેલાં હરિભક્તોના સંડાસ સ્વામીશ્રી સાફ કરી રહ્યા હતા. સેવક સંત રોકવા ગયા. તો તેમને કહ્યું : અવાજ ન કરશો. બીજા સૂતા છે, જાગી જશે. સેવકે અતિ આગ્રહ કર્યો તો કહે “એકથી બે ભલા. તું પાણી લાવ અને હું સાવરણો ફેરવું. બસ !” વિરાટ બી.એ.પી.એસ. સ્વામિનારાયણ સંસ્થાના અધ્યક્ષ કછેટો મારીને ઉત્સાહથી સંડાસ સાફ કરતા હતા રહ્યા. પાણીની ડોલ રેડીને તેમને મદદ કરતા સાથેના સેવક સંત મનમાં આશ્ચર્ય પામતાં પોતાની જાતને પૂછી રહ્યા હતા. ‘સેવક કોણ ?’ અથવા

૪. ગણેશનો હરખ આસમાનને આંબતો હતો. (૨૮)

જ. વિરમગામ પાસેના કાંકરાવાડી ગામનો ૧૫ વર્ષનો ભાવિક કિશોર ગણેશ સ્વામીશ્રીને પગ પકડીને વિનવી રહ્યો હતો. એના ગામમાં કોઈને સત્સંગ નહિ. અને વળી, સ્વામીશ્રીના તો મહિનાઓ સુધીના ચુસ્ત કાર્યક્રમો ગોઠવાઈ ગયા હતા. પરંતુ આ ગામડાગામના ભાવિક છોકરાનો ભાવ એવો હતો કે કાર્યક્રમમાં ફેરફાર કરીને પણ સ્વામીશ્રીએ એને આવવાનું વચન આપ્યું. જો કે એમાં સ્વામીશ્રીને ઘણો જ શ્રમ પડે તેમ હતો. પરંતુ એ કિશોરને એની ઝાઝી સમજ પડતી નહોતી. અને એ દિવસ આવ્યો. ઢળતી સંધ્યાએ એ ધુળિયા ગામમાં ઊડતી ધૂળના ગોટા વચ્ચે, ખાડાકરાવાળા રસ્તા પર ઊભડખાબડ થતાં સ્વામીશ્રીએ પ્રવેશ કર્યો. ગણેશનો હરખ આસમાનને આંબતો હતો.

પ્ર.૧૧ નીચે આપેલા વિષયો ઉપર મુદ્દાસર વિવરણ લખો. (બારેક લીટીમાં) (કુલ ગુણ : ૮)

■ નોંધ : અહીં કેવળ પ્રસંગોના મુદ્દા જ આપ્યા છે. પરીક્ષાર્થીઓએ તે વિસ્તૃત રીતે લખેલા હોવા જોઈએ.

૧. ગોપાળાનંદ સ્વામીએ ગુણાતીતાનંદ સ્વામીને અક્ષર તરીકે ઓળખાવ્યા. (૧/૭, ૧૦-૧૧)

(૧) મહારાજે સૌ સંતો તથા હરિભક્તોને આજ્ઞા કરી હતી કે “વર્ષોવર્ષ જૂનાગઢ, ગુણાતીતાનંદ સ્વામીનો સમાગમ કરવા સૌએ એક માસ જવું.” આથી, ગોપાળાનંદ સ્વામી પ્રતિવર્ષ જૂનાગઢ ગુણાતીતાનંદ સ્વામીના સમાગમમાં પધારતા અને સભામાં પ્રસંગોપાત્ત ગુણાતીતાનંદ સ્વામી અક્ષરધામનો અવતાર છે એવો મહિમા પણ સૌને કહેતા. આવી, રીતે સ્વામીને ગુણાતીતાનંદ સ્વામીનો અપાર મહિમા હતો અને પોતાના શિષ્યો અચિંત્યાનંદ બ્રહ્મચારી, માધવપ્રિયદાસ સ્વામી, માધવચરણદાસ સ્વામી, પ્રાગજી ભક્ત, જાગા ભક્ત, શિવલાલભાઈ, જીભાઈ શેલત, કેશવજીવનદાસ, વગેરે બસો જેટલા સંતો તથા હરિભક્તોને ગુણાતીતાનંદ સ્વામીનો જેમ છે તેમ મહિમા કહી સમાગમ કરવા મોકલેલા. (૨) વડોદરાનો સત્સંગ સમાજ ગોપાળાનંદ સ્વામીના પ્રયાસ અને પોષણથી જ વિકસ્યો હતો, તેથી સહજ આ શબ્દો તેમના મુખમાંથી નીકળી ગયા. “હે દયાળું ! વડોદરા સામે દૃષ્ટિ રાખજો !” આકાશ જેવા નિર્લેપ અને નિર્બંધ સ્વામી તો આ સાંભળી વેદનાથી પીડાતા છતાં હસતાં હસતાં કહે : “હવે વડોદરા સામે દૃષ્ટિ ન હોય, હવે તો અક્ષરધામમાં મહારાજ સામે દૃષ્ટિ કાં તો જૂનાગઢના જોગી મૂળ અક્ષર ગુણાતીતાનંદ સ્વામી સામે દૃષ્ટિ હોય !” સ્વામીનાં આ મર્મયુક્ત વચનો ત્યારે તો કોઈ સમજ્યું નહિ પણ પાછળથી પ્રાગજી ભક્તે અને શિવલાલભાઈએ આ વચનનું રહસ્ય પૂછ્યું. ત્યારે સ્વામી કહે : “સર્વોપરી મહારાજ અને તેમનું ધામ ગુણાતીતાનંદ સ્વામી એ બે દિવ્ય સ્વરૂપોને મૂકી હવે બીજે કયાં દૃષ્ટિ રાખવી ?” આ જ યોગીરાજની સ્થિતિ ! મહારાજની ઈચ્છા પ્રમાણે આ લોકમાં અનેક કાર્યો કર્યા પણ દૃષ્ટિ તો પોતાના ઈષ્ટદેવ સહજાનંદ સ્વામી ને તેમના ધામરૂપ ગુણાતીતાનંદ સ્વામી તરફ જ ! અથવા

૨. ગુણાતીતાનંદ સ્વામીએ શિવલાલને ઠપકો આપ્યો, ટકોર કરી. (૭/૬૯-૭૦)

(૧) શિવલાલ શેઠે ગઢડામાં મૂર્તિપ્રતિષ્ઠા અને ભાવનગરમાં રઘુવીરજી મહારાજને પધરાવ્યા - મોટું કામ કાર્યાનો અહંભાવ - તેથી સ્વામીએ કહ્યું ‘તારા જીવ સામે જોઈ છું ત્યારે અર્ધો સત્સંગ’ - કારણ કુસંગના શબ્દોથી વ્યાવહારિક મોટપ આવી ગઈ અને સ્વામીને વિષે સહેજ - સાધારણ મનુષ્યભાવ - સ્વામીએ અંતર પકડ્યું - આવા સાધુને મૂકીને બીજે સુખ ઈચ્છવું તે કેના જેવું - તો જેમ પોઠિયા પાસેથી વાછડાને દૂધ બદલે લાતો - પોતાની માતાનું દૂધ પીવા પણ સમર્થ ન રહ્યું - કારણકે ભગવાનમાં જોડાયેલ જીવને સ્થૂળ ભાવ આવી ગયો હતો. આવા ઠપકાના શબ્દો બે હાથ જોડીને શિવલાલ શેઠ ખૂબ વિનમ્રતાથી સાંભળી રહ્યા. કારણ પોતે શુદ્ધ મુમુક્ષુ હતા. પોતાની ખોટ સમજી ગયા. (૨) સ્વામી સભામાં વાતો કરતા હતા - કરડ કરડ અવાજ - હાડકું કોણ ચાવે છે ? ઉઠીને શિવલાલ થૂંકી આવ્યા - સોપારી ન ખાવાનો નિયમ - સ્વામીની ટોકણીથી ખોટું ન લાગ્યું - બજારમાં જઈને સોનાની લેવડ દેવડથી આવેલા પૈસાની રસોઈ રાજી થકા આપવા સંકલ્પ છતાં સ્વામીશ્રીએ ઠપકો આપ્યો - મહારાજની મૂર્તિ વિના પ્રકૃતિ પુરુષ સુધી ટૂંસા - પોતે નગર શેઠ છતાં સ્વામી દ્વારા અપાયેલ ઠપકો સાંભળી રહ્યા - અહીં તેમની પારાવાર નમ્રતા ઉત્કૃષ્ટ મુમુક્ષુતાના દર્શન થાય છે.

૩. પ્રમુખસ્વામી મહારાજની ઠાકોરજી પ્રત્યેની ભક્તિ (૧૭, ૨૧, ૩૪)

(૧) પ્રમુખ સ્વામી તેમના ઈષ્ટદેવથી કદી અળગા થતા નથી. તમામ મહત્વના પ્રસંગોએ મંચ પર કે વ્યાસપીઠ પર ઠાકોરજીની મૂર્તિ અગ્રસ્થાને જ રાખે છે. સ્વામીશ્રીના સાનિધ્યમાં હંમેશા ઈષ્ટદેવને જ અગ્રક્રમ અપાય છે. આટલી બધી વિરાટ સિદ્ધિઓનો યશ ભગવાનના ચરણોમાં અર્પણ કરે છે. (૨) વડોદરામાં ઠાકોરજી સમક્ષ સ્વામીશ્રીના ચરણ સ્પર્શ કરવા જતાં ભગવદ્ચરણ સ્વામીને રોકતાં બોલ્યા, “ઠાકોરજી આગળ મને નીચા નમીને પગે લાગવું નહીં. ઠાકોરજીની મર્યાદા સાચવવી જોઈએ. રાજા આગળ નોકરને પગે લાગીએ તો કેવું લાગે ?” (૩) જોમો કેન્યાટા વાળો પ્રસંગ: ખ્રિસ્તીઓ કોસ પહેરે છે તેવું પ્રતીક જ ને ? સ્વામીશ્રી : ના કોસ તો પ્રતીક છે. આ મૂર્તિમાં તો ભગવાન રહ્યા છે. (૪) એક વખત બામણગામમાં ધોમધખતા તાપમાં ઘરોઘર પધરામણીઓ કરી

ઉતારે પહોંચ્યા. ગળું સુકાવા લાગ્યું હોવા છતાં ક્યાંય પાણી પીવાનો મેળ પડ્યો ન હતો. ત્યારે સંધ્યા આરતીનો સમય થયો હોવાથી સ્વામીશ્રી સીધા આરતીમાં જોડાઈ ગયા. આરતી, અષ્ટક, વંદન પૂરાં થયાં. સેવક સંતને યાદ આવતાં પાણીનો પ્યાલો સ્વામીશ્રીને આપ્યો. પ્યાલો હાથમાં લેતાં પહેલા જ સ્વામીશ્રીએ પૂછ્યું આ ઠાકોરજીને ધરાવ્યું છે ? ખરેખર સેવકસંત તો ઠાકોરજીને ધરાવવાનું ભૂલી જ ગયા હતા. ભગવાનને અર્પણ કર્યા વિનાનું પાણી કે પુષ્પની પાંદડી પણ તેમને સ્વીકાર્ય નથી. તનના આવા તપ્ત સમયે પણ સ્વામીશ્રીની ઠાકોરજી પ્રત્યેની ભક્તિ ક્યારેય ઠંડી પડી નથી. **અથવા**

૪. દલુભાઈ મદારીને ત્યાં સ્વામીશ્રી (૩૧-૩૨)

સંતોના યોગથી જીવન પરિવર્તન પામેલા દલુભાઈ મદારીની તીવ્ર ઈચ્છા સ્વામીશ્રી તેમના ઘેર પધારે. દક્ષિણ ગુજરાતના પછાત આદિવાસીઓના ગામોમાં વિચરણ કરતાં વરસતાં વરસાદમાં સ્વામીશ્રી તેઓના ઘેર આવી પહોંચ્યા. અંધારિયા ઘરમાં સ્વામીશ્રીને ક્યાં બેસાડવા તેની મૂંઝવણ ? ઢોર બાંધવાની ગમાણની પાળી ઉપર સ્વામીશ્રીનું આસન બનાવ્યું. દલુભાઈએ ઠાકોરજીનું અને સ્વામીશ્રીનું પૂજન કર્યું. દલુભાઈએ બધા અનાચારો છોડી દીધાં છે. તેવું સ્વામીશ્રીએ જાણતાં જ ઊભા થઈને તેમને ભેટી પડ્યા. સ્વામીશ્રી બોલ્યા ‘ભલે ગરીબ છે પરંતુ દર્શનથી શાંતિ થાય છે. આને કોણ પછાત કહે ? આવાં ઘર તો તીર્થ કહેવાય.’ તેમની સાથેના આદિવાસી બંધુઓના વિશુદ્ધ જીવનથી પ્રસન્ન સ્વામીશ્રી તેમને પણ અપાર વાત્સલ્યથી ભેટ્યાં. ગરીબ સુદામાં માટે કૃષ્ણે કરેલી કૃપાને સંતો વાગોળી રહ્યા હતા.

પ્ર.૧૨ નીચે આપેલા પ્રશ્નોના એક (સંપૂર્ણ) વાક્યમાં જવાબ લખો. (કુલ ગુણ : ૫)

નોંધ : અડધા સાચા જવાબના ગુણ આપવા નહિ.

૧. દલપતરામે મુક્તાનંદ સ્વામીની વાણીના પ્રવાહને શેની ઉપમા આપી છે ? (૨/૨૨)
- જ. દલપતરામે મુક્તાનંદ સ્વામીની વાણીના પ્રવાહને ‘ગંગાના પ્રવાહ’ની ઉપમા આપી છે.
૨. કુશળકુંવરબાને પૂર્વજન્મના ક્યા સત્કાર્યથી શ્રીજીમહારાજનો યોગ થયો ? (૫/૫૨)
- જ. કુશળકુંવરબાએ પૂર્વજન્મમાં અડાલજની વાવ બંધાવી હતી, તે સત્કાર્યથી શ્રીજીમહારાજનો યોગ થયો.
૩. પર્વતભાઈ કોને પોતાના ઈષ્ટદેવ માનતા ? (૬/૬૧)
- જ. પર્વતભાઈ સંતોને પોતાના ઈષ્ટદેવ માનતા.
૪. શ્રી ચિન્ના જિઅર સ્વામીને પ્રમુખસ્વામી મહારાજમાં કોના દર્શન થાય છે ? (૧૧)
- જ. શ્રી ચિન્ના જિઅર સ્વામીને પ્રમુખસ્વામી મહારાજમાં ‘આધ્યાત્મિક શિલ્પી’નાં દર્શન થાય છે.
૫. ક્યા શહેરમાં પ્રમુખસ્વામી મહારાજ બગડેલી કઢી જમી ગયા ? (૪૪)
- જ. (ઈંગ્લેન્ડના) કાર્ડફ શહેરમાં પ્રમુખસ્વામી મહારાજ બગડેલી કઢી જમી ગયા.

પ્ર.૧૩ આપેલા વિકલ્પોમાંથી ફક્ત સાચા વિકલ્પોની આગળ આપેલા ચોરસ ખાનામાં ખરાની (✓) નિશાની કરો. (કુલ ગુણ : ૮)

નોંધ : એક કે એકથી વધારે વિકલ્પ સાચા હોઈ શકે. તમામ સાચા વિકલ્પ આગળ ખરાની નિશાની કરી હશે તો જ પૂર્ણ ગુણ મળશે, અન્યથા એક પણ ગુણ નહીં મળે.

૧. ૨ (૩/૩૦) ૨. ૨, ૩ (૬/૬૨) ૩. ૨ (૨૧, ૪૦, ૪૩, ૨૮) ૪. ૧ (૧૨)

(વિભાગ - ૩ : નિબંધ)

પ્ર.૧૪ નીચે આપેલા વિષયોમાંથી કોઈ પણ એક ઉપર આશરે ૬૦ લીટીમાં નિબંધ લખો. (કુલ ગુણ : ૧૫)

નોંધ : નિબંધ એ મૌલિક વિષય છે, તેમાં આપેલ મુદ્દા ઉપરાંત બીજા ઘણા પાસા આવરી શકાય છે. જેવાં કે મૌલિકતા, સંપ્રદાય તથા અન્ય સંપ્રદાય વિષયક જ્ઞાન, કથાવાર્તાને આધારે વિષય વસ્તુની વિશેષ છણાવટ, અન્ય આધારભૂત સાહિત્યનો સહારો વગેરે મુદ્દાઓનો સમાવેશ થઈ શકે છે. પરીક્ષાર્થીએ વિષયને અનુરૂપ આ ઉપરાંત પણ બીજા પ્રસંગો લખ્યા હોય તો તે પણ માન્ય રાખી ગુણ આપવાં.

૧. વડોદરા અને સ્વામિનારાયણ સત્સંગ :- ૧. ગુજરાતની કલાનગરી એટલે વડોદરા - આ નગરીને સ્વામિનારાયણ સત્સંગ સન ૧૭૮૮માં સાંપડ્યો નીલકંઠવર્ણીનું વડોદરામાં આગમન - શહેરની વચ્ચે સોળ સ્તંભનો માંડવાનો દરવાજો - તેની વચ્ચે નીલકંઠવર્ણીનો મુકામ - અમીચંદ વણિક દ્વારા નીલકંઠવર્ણીને ખીચડીનું ભોજન - નીલકંઠનો મુખ્ય હેતુ આ વણિક પાસે લક્ષ્મીનારાયણની તેમના ત્યાં દટાયેલી મૂર્તિ મેળવવાનો હતો. ૨. વરતાલ મંદિરના નિર્માણ સમયે આ મૂર્તિઓ મંગાવીને શ્રીજીમહારાજ દ્વારા પ્રતિષ્ઠા - આ રીતે સ્વામિનારાયણ ભગવાનનો વડોદરા સાથે ગાઢ નાતો - સદ્ગુરુ ગોપાળાનંદ સ્વામી દ્વારા તેમના પૂર્વાશ્રમમાં સરસવણી અને ત્યારબાદ વડોદરામાં પોતાના યોગ અને ઐશ્વર્યથી અનેક ભક્તોને દૃઢ નિષ્ઠા - અનેક અગ્રણી નાગરિકો ઉપરાંત ખુદ યુવાન રાજસી સયાજીરાવને સત્સંગનો ગાઢ રંગ લગાડી દીધો - નાથ ભક્ત જેવા સામાન્ય ભક્તથી લઈને રાજકુટુંબ સુધી સત્સંગની દૃઢ નિષ્ઠા - શ્રીજીમહારાજનું વડોદરામાં પધારવું તે સત્સંગના ઉત્કૃષ્ટ વિકાસની પ્રતીતિ - ખૂબ ભવ્યતા પૂર્વક મહારાજનું અહીં સ્વાગત - એટલે સુધી કે જે હાથી પર મહારાજ વિરાજ્યા હતા તેને મિષ્ટ ભોજન જમાડવાની વ્યવસ્થા - ત્યારબાદ આ હાથી પર સયાજીરાવે ક્યારેય સવારી કરી નહતી. ૩. શ્રીજીમહારાજને રાજ્યના દીવાન વિઠ્ઠલજી દ્વારા માત કરવા

આકાશ-પાતાળ એક કરેલાં પરંતુ શ્રીજીમહારાજનું અપ્રતિમ ઐશ્વર્ય સામે તેની જબરજસ્ત શિકસ્ત - શ્રીજીમહારાજ પાસે ચાર સંપ્રદાયના વિદ્વાનો શાસ્ત્રાર્થ કરવા આવેલ પણ મહારાજ પાસે તેમનો જબરજસ્ત પરાજય - ખંડેરાવ મહા પ્રતાપી થશે તેવી ભવિષ્યવાણી. ૪. ૧૮૩૮ના માગશર માસમાં ગુણાતીતાનંદ સ્વામી, ગોપાળાનંદ સ્વામી વગેરે સદ્ગુરુઓની પધરામણી - શોભારામ શાસ્ત્રી દ્વારા જમવાનું આમંત્રણ - પરંતુ પૂનમના ગ્રહણની વાત તેમના ખ્યાલ બહાર - ગોપાળાનંદ સ્વામીની આ બાબત પૃથ્થા - અક્ષરધામમાં પણ ગ્રહણ નડે ? અક્ષરધામમાં તો ગ્રહણ હોય જ નહિ - ગુણાતીતાનંદ સ્વામીએ કહ્યું આ ગ્રહણ આવતી પૂનમે થશે - આમ ગુણાતીતાનંદ સ્વામીના અપરિમિત ઐશ્વર્યનો વડોદરા શહેરને અનુભવ. ૫. શ્રીજીમહારાજ અને ગુણાતીતાનંદ સ્વામીના પગલે બ્રહ્મસ્વરૂપ પ્રાગજી ભક્તે પણ વડોદરા પધારીને આ શહેરને ધન્ય કર્યું છે - વડોદરાના રાવસાહેબનાં પત્ની સીતાબાને શ્રીજીમહારાજ તેમજ પ્રાગજી ભક્તના દર્શન સતત પાંચ દિવસ સુંધી - તેથી રાવસાહેબે પ્રાગજી ભક્તને વડોદરા તેડાવેલા - આ રોકાણ દરમ્યાન પંડિત રંગાચાર્ય પણ ભગતજી મહારાજનાં દર્શને આવેલ તે મહાદેવનું મંદિર - પ્રસાદીનું સ્થાન આજે પણ મોજૂદ છે. ૬. બ્રહ્મસ્વરૂપ શાસ્ત્રીજી મહારાજનો તો વડોદરા સાથે પ્રગાઢ નાતો - અનેક ઉત્સવો-પારાયણો અહીં તેમના સાનિધ્યમાં યોજાયા : (૧) સન ૧૮૮૧ માગશર માસમાં સાધુ થવા ગૃહત્યાગ કરીને ગુરુ વિજ્ઞાનાનંદ સ્વામીને વડોદરામાં જ મળેલા (૨) સાધુ થયા બાદ જેઠા ભગતનું નિર્ગુણદાસમાં પરિવર્તન કથા વાર્તા દ્વારા કર્યું હતું (૩) ત્યાર બાદ પુરાણી શ્વેતવૈકુંઠદાસને પોતાની ઉચ્ચ આધ્યાત્મિક સ્થિતિનો પરિચય - ‘મહારાજ અને અક્ષરધામ અમારાથી છેટા જ નથી’ શ્વેતવૈકુંઠદાસ આ પ્રસંગથી શાસ્ત્રથી મહારાજની ભેગા જ રહેલા (૪) ૧૮૮૧માં રંગાચાર્ય પાસે સિધ્ધાંત કૌમુદિનો અભ્યાસ (૫) ૧૮૮૩માં વચનામૃતની પારાયણ - આ રોકાણ દરમ્યાન વિરોધીઓ દ્વારા તેમના ઉતારાનો બંગલો બાળી નાખવાની તજવીજ - પરંતુ શાસ્ત્રીજી મહારાજની અજાતશત્રુતાના દર્શન (૬) સયાજીપરામાં અદ્ભૂત સમૈયો - સત્સંગિજીવન ગ્રંથની અદ્ભૂત પારાયણ - સયાજીરાવ ભાવપૂર્વક નમસ્કાર કરી પસાર થયા હતા. (૭) શાસ્ત્રીજી મહારાજની અનિચ્છા છતાં અગ્રગણ્ય હરિભક્તો દ્વારા કમાટીબાગમાં તેમનો પ્રથમ ફોટોગ્રાફ (૮) ૧૮૯૭માં વડોદરા પાસેના કોયલી ગામે હાથી પર સવારી કાઢી હતી - સૌ પ્રથમ ગજરાજ પર સવારીનું શ્રેય વડોદરાના લલાટને અંકિત થયું (૯) વડોદરાના મહારાજ સયાજીરાવની બોચાસણમાં પધરામણી - કુંવર ફતેસિંહના અવસાનનો શોક શાસ્ત્રીજી મહારાજે દર્શન તથા કથાવર્તાથી દૂર કર્યો હતો. (૧૦) આ ઘનિષ્ઠ સંબંધના કારણે તેમજ વડોદરાના પુણ્ય પ્રતાપે વડોદરા નજીકના અટલાદરાના મધુરભાઈએ શાસ્ત્રીજી મહારાજની ઈચ્છા મુજબ પોતાની સારામાં સારી જમીન અર્પણ કરી અને શિખરબદ્ધ મંદિરનું નિર્માણ. (૧૧) આ પ્રસંગે નાના સાધુ શાસ્ત્રી નારાયણ સ્વરૂપદાસને ચૂનાની ગરમીને કારણે આખા શરીરે ડાઘા - શાસ્ત્રીજી મહારાજ દ્વારા શરીરે હાથ ફેરવીને તમામ ડાઘા મટાડી દીધેલા - સિવાય કે નાસિકા પરનો ડાઘ જે સ્મૃતિ અર્થે રહ્યો છે. (૧૨) ચાર જ વર્ષમાં સંતો-હરિભક્તોની અથાગ મહેનતથી મંદિર નિર્માણ કાર્ય પૂર્ણ - ૧૮૪૫ અષાઢ સુદ ત્રીજને દિવસે પ્રતિષ્ઠા - અનરાધાર વર્ષા છતાં શાસ્ત્રીજી મહારાજની શ્રીજીમહારાજ પ્રત્યેની શ્રદ્ધાથી તે વખતે વરસાદ બંધ થઈ ગયો. (૧૩) શાસ્ત્રીજી મહારાજની પ્રતિષ્ઠાની સભામાં આગાહી ‘આ અટલાદરા મંદિર સર્વોપરી સ્થાન થઈ જશે.’ (૧૪) શાસ્ત્રીજી મહારાજનો ૮૨મો જન્મ જયંતિ ઉત્સવ અટલાદરામાં (વડોદરામાં) ભવ્યતાથી ઉજવાયેલો. (૧૫) ૧૮૪૬માં અન્નકૂટ ઉત્સવ કરીને શાસ્ત્રીજી મહારાજે આ સ્થાનને સ્મૃતિમય કરી દીધું હતું. (૧૬) વડોદરામાં ઈતિહાસનું સ્વર્ણમ પ્રકરણ શાસ્ત્રીજી મહારાજની ૮૫મી જન્મ જયંતિએ સુવર્ણતુલા થયેલી તે છે - ભવ્ય અને દિવ્ય આ સામૈયામાં શાસ્ત્રીજી મહારાજની ગજરાજ પર ભવ્ય નગરયાત્રા (૧૭) છેલ્લે જન્માષ્ટમીના સમૈયાને નિમિત્ત બનાવીને પોતાની અંતિમ અવસ્થામાં અટલાદરા પધારીને હરિભક્તોને અપાર સુખી કર્યા કાનમ પ્રદેશનું ભાગ્ય ઊઘડી ગયું તેવું આ આ પ્રસંગે તેઓ બોલેલા. ૭. શાસ્ત્રીજી મહારાજ બાદ યોગીજી મહારાજે પણ વખતોવખત પધારીને આ શહેરને તીર્થત્વ અર્પ્યું છે. : (૧) પ્રથમ અધિવેશન ૧૮૫૫માં અહીં યોજાયું (૨) પ્રથમ સત્સંગ શિબિર અહીં યોજાઈ હતી (૩) શાસ્ત્રીજી મહારાજનો શતાબ્દિ મહોત્સવ યોગીજી મહારાજની નિશ્રામાં અહીં સંપન્ન - ૧૮૬૮માં રાષ્ટ્રીય બાળ-યુવા અધિવેશન યોજીને યોગીજી મહારાજે અટલાદરા-વડોદરાને ચિરંજીવ કર્યું છે. ૮. યોગીજી મહારાજ બાદ (૧) પ્રગટ બ્રહ્મસ્વરૂપ પ્રમુખ સ્વામી મહારાજની કૃપાનું અધિકારી અટલાદરા (૨) આમ તો આ જિલ્લાનું ચાણસદ ગામ સ્વામીશ્રીના પ્રાગટ્યનું સ્થાન - સમગ્ર પંથકને ઈતિહાસમાં અમર કરી દીધો (૩) સ્વામીશ્રીની ૪૬મી જન્મ જયંતિ વડોદરા જિલ્લાના સલાડ ગામે ઊજવાઈ (૪) ૬૦મી જન્મ જયંતિ વડોદરામાં ધામધૂમથી ઊજવાઈ (૫) ૭૭મી જન્મ જયંતિ નો લાભ પણ વડોદરાને મળ્યો હતો (૬) મધ્યગુજરાતનું બી.એ.પી.એસ. સત્સંગનું મુખ્ય મથક વડોદરા તથા અટલાદરા. ૯. વડોદરામાં બી.એ.પી.એસ. છાત્રાલય તથા નિવાસી શાળા દ્વારા સુશિક્ષિત સમાજના સર્જનનું કાર્ય - આ ઉપરાંત પ્રમુખ સ્વામી જનરલ હોસ્પિટલ ડભોઈ, ચાણસદ અને શાસ્ત્રીજી મહારાજ હોસ્પિટલ અટલાદરા દ્વારા સ્વસ્થ અને નિરામય સમાજનું નિર્માણ. ૧૦. અટલાદરા મંદિર દ્વારા વિકસેલી સત્સંગ પ્રવૃત્તિને કારણે નિર્માણ પામેલ ઝડેશ્વર (ભરૂચ), બોડેલી અને ગોધરાનાં શિખરબદ્ધ મંદિરોની સાથે-સાથે ૮૫ હરિમંદિરો આધુનિક અને આદિવાસી સમાજમાં સંસ્કૃતિની ગંગા વહાવી રહ્યાં છે - વડોદરા શહેરમાં ૩૪૧ જેટલા બાળ-બાલિકા, યુવક-યુવતિ, પુરુષ-મહિલા સત્સંગ મંડળો દ્વારા અધ્યાત્મનાં અજવાળાં પાથરી રહ્યાં છે.

ઉપસંહાર :- “ભાગ્ય મોટાં આ ભૂમિનાં, જ્યાં હર્યા-ફર્યા હરિ આપ, પાવન થઈ એ પૃથ્વી, હરિચરણને પ્રતાપ...” શાસ્ત્રીજી મહારાજના સાર્ધ-શતાબ્દિ મહોત્સવની ઊજવણી તે વડોદરાના સત્સંગના શિર પર યશ કલ્પી સમાન છે.

૨. **જીવનરૂપી શાશ્વત રથના ચિરંજીવી સારથિ : ગુણાતીત ગુરુપરંપરા:-** ૧. મનુષ્ય જીવન એ ક્ષણભંગુર - પરંતુ અંદર રહેલ આત્મા એટલે કે દેહમાં રહેલ જીવ શાશ્વત આત્માને અહીં રથની ઉપમા આપેલ છે - જો આત્મા રૂપી રથ શાશ્વત હોય તો તેના સારથિ પણ ચિરંજીવી એટલે કે શાશ્વત. ૨. આ દેહને ચલાવનાર જીવ છે પણ તે જીવના જીવનને પણ ચલાવનાર સારથિ પણ શાશ્વત - ચિરંજીવી - ગુણાતીતાનંદ સ્વામી કહે છે : ‘હું તો ચિરંજીવી છું’ તેથી જ આ રથને ચલાવનાર ગુરુપરંપરા પણ ચિરંજીવ. ૩. આ

જવ જ્યારે પૃથ્વી પર દેહ ધરે અને તેને સંતની ઓળખાણ કહેતા સંતનો યોગ થાય તે અનંત જન્મોનાં પુણ્યના કારણે થાય - સત્સંગનો યોગ શ્રીજીમહારાજના સમયમાં અનેક પુણ્યશાળી જીવો પશુ-પંખી, વૃક્ષ, વેલી પથ્થરના રૂપમાં મહારાજની સેવામાં આવ્યા હશે - આ સર્વેને મનુષ્ય જીવન મહારાજની કૃપાથી મળ્યું હશે - તે સર્વેને ચિરંજીવ સારથિ મળ્યા છે. ૪. નીલકંઠવર્ણી રૂપે શ્રીજીમહારાજે આખા ભારતમાં વિચરણ કર્યું - તેમના યોગમાં આવનાર તમામનો એક યા બીજે જન્મે સત્સંગમાં જન્મ - પ્રગટ સંતની ઓળખાણ - આત્યંતિક કલ્યાણના અધિકારી - દા.ત. લક્ષ્મીચંદ શેઠ, રતો બશિયો, સિધ્ધવલ્લભ રાજા. ૫. ગુણાતીતાનંદ સ્વામીથી લઈને વર્તમાન કાળે સ્વામીશ્રીના યોગમાં અનેક પાપના પર્વત જેવા જીવો આવ્યા - આ જીવોના સારથિ ગુણાતીત સંતોએ, ગુણાતીત પરંપરાએ બ્રાહ્મી સ્થિતિ પમાડી દીધી - ભગતજી મહારાજે પણ અનેક મુમુક્ષુઓને ગુણાતીતાનંદ સ્વામીમાં જોડ્યા - અક્ષરબ્રહ્મની ઓળખાણ કરાવી અને આ ભક્તોનું આત્યંતિક કલ્યાણનો રાહ બતાવી દીધો - પ્રસંગો લખવા. ૬. શાસ્ત્રીજી મહારાજે જીવનરૂપની લગામ હાથમાં લીધી અને અનેક આશ્રિતોને અક્ષરરૂપ થઈને પુરુષોત્તમની ભક્તિ કરવાનો, સેવા કરવાનો સિધ્ધાંત આપ્યો - શાસ્ત્રીજી મહારાજે અનેક જીવોના જીવન રથનું સુકાન સંભાળ્યું ત્યારબાદ યોગીજી મહારાજ અને વર્તમાનકાળે પ્રમુખસ્વામી મહારાજ મુમુક્ષુ જીવોની ખોટ ટાળીને આત્યંતિક કલ્યાણનો માર્ગ ચીંધી દીધો છે. ૭. જેમ કુશળ સારથિ પોતાના રથમાં બિરાજેલ યોધાને યુધ્ધ ભૂમિમાંથી શસ્ત્રોના અનરાધાર વરસાદ વચ્ચેથી બચાવીને હેમખેમ સમરાંગણથી બહાર લાવે છે તેમ આ જીવનરૂપી રથ છે તે શાશ્વત છે તો તેના સારથિ પણ ચિરંજીવ જ હોય અને ગુરુપરંપરા પણ ચિરંજીવ જ હોય અને આ ગુરુપરંપરા શાશ્વત જીવનરૂપી રથને સહીસલામત ભગવાનના અક્ષરધામ સુધી પહોંચાડે છે - પ્રમુખ સ્વામીએ પણ રામસંગબાપુ, રિશુભા વાળા, જેવા પાપના પર્વત જેવા જીવોના સારથિ બની તેમના રથને સન્માર્ગે વાળ્યો - ઓદરકા અને કુકડ ગામોના જીવોએ તો વંશપરંપરાગત દુશ્મનીનો માર્ગ પસંદ કર્યો પણ પ્રમુખ સ્વામી જેવા સારથિ આવતાં અનેક વર્ષોના વંશપરંપરાગત વેર શમાવી તે ગામના જીવોનો રથ સન્માર્ગે વાળ્યો.

૩. જીવનમાં પૂજા અને પ્રાર્થનાનું મહત્ત્વ :- ૧. ભગવાને દુલર્ભ મનુષ્ય દેહ આપ્યો છે પ્રાણીમાત્ર તેમજ મનુષ્યનું જીવન સરળતાથી ચાલે તે માટે હવા, પાણી, સૂર્યપ્રકાશ, વગેરેની ભેટ આપી - ખેતરમાં થોડા દાણા વાવીએ અને બદલામાં અનેકગણું અનાજ ઊગે તે કુદરતની બક્ષીસ - ભગવાનની આવી અલૌકિક ભેટના બદલામાં આપણે કુદરતનો આભાર માનવો જોઈએ - આપણે ભગવાનને શું આપી શકીએ? પરંતુ આપણે સવારે ભગવાનની પૂજા કરીને તેમને યાદ કરીએ. ૨. પ્રાતઃકાળે, વહેલી સવારે પૂજા કરવી આવશ્યક - કારણ શાંત અને સ્વચ્છ વાતાવરણમાં મન ભગવાનના સ્વરૂપમાં સરળતાથી જોડાય છે. મનની સ્થિરતા જળવાય છે - મન પવિત્ર બને છે - પૂજા એ આપણી ભગવાન સાથેની વ્યક્તિગત મુલાકાત ભગવાનની સાથે ગોઠડી કરવાની સુંદર તક. ૩. અન્ય સંપ્રદાયમાં ઘરમાં એક વડીલ વ્યક્તિ પૂજા કરી લે અને તે રીતે બધાની સામૂહિક પૂજા થઈ જાય - પરંતુ સ્વામિનારાયણ સંપ્રદાયમાં વ્યક્તિગત પૂજા - દરેકને પોતાનું આત્યંતિક કલ્યાણ સાધવું છે - જીવનમાં આવતા ઊતાર-ચઢાવમાં સ્થિરતાં પ્રાપ્ત કરવી છે તેના માટે વ્યક્તિગત પૂજા આવશ્યક. ૪. વ્યક્તિગત પૂજાથી લાભ - દરેક મુમુક્ષુ પોતાના અંતરની ભાવના ભગવાન સામે રજૂ કરી શકે - આપણા સંપ્રદાયમાં માનસી પૂજાનો ખૂબ મહિમા - વ્યવહારમાં સાધારણ હરિભક્ત હોય છતાં ભગવાન અને સંતને કિંમતી વાઘા, ઘરેણાં માનસીમાં પહેરાવી શકે - ભાત ભાતનાં ભોજન, મેવા-મીઠાઈ ભગવાનને ધરાવી શકે અને પોતે સંતોષ મેળવી શકે, આનંદ મેળવી શકે. ૫. શ્રીજીમહારાજ દ્વારા વચનામૃતોમાં માનસી પૂજાનો મહિમા - ગદગદ ભાવે કરેલ પૂજા - શ્રદ્ધાથી કરેલ પૂજાનો ખૂબ મહિમા - ગુણાતીત ગુરુઓની પૂજામાં શ્રીજીમહારાજ સ્વયં પધારે છે - તેથી સૌ હરિભક્તો સ્વામીશ્રીની પૂજાનાં દર્શને આવે છે - કેટલાય ભક્તોને આ વાતની પ્રતીતિ. ૬. પ્રાર્થના - કોઈ પણ મુમુક્ષુ જીવ અથવા હરિભક્ત મુશ્કેલીમાં આવે ત્યારે ભગવાનને યાદ કરે શ્રદ્ધાથી ભગવાનને પોકારે છે - આ પોકાર ભગવાન સાંભળીને ભક્તની મદદમાં દોડી આવે છે (પ્રસંગો લખવા) - હિંદુ શાસ્ત્રોમાં અનેક ભક્તોને આ વાતની પ્રતીતિ થઈ છે તેવા પ્રસંગો છે - એક ગજ જેવું પશુ પણ ભગવાનને પોકારે અને ભગવાન સ્વયં શ્રીહરિનો અવતાર ધરી તેને મગરના પાશમાંથી છોડાવે છે - આથી જ પ્રાર્થનાનું જીવનમાં મહત્ત્વ છે - અનેક ભક્તોએ ભગવાનને પ્રાર્થના કરી છે - દ્રૌપદીની પ્રાર્થના તેમજ અન્ય ભક્તોની પ્રાર્થનાના દૃષ્ટાંતો આપી શકાય - ભક્ત અંતરના નાદથી પ્રાર્થના કરે છે - પ્રાર્થનાના શબ્દો કદાચ જુદા જુદા હશે પણ દરેકની ભાવના ભગવાન સુધી પહોંચે છે - જગતમાં અનેક પ્રાર્થનાઓ થઈ હશે, લખાઈ હશે પણ તેમાં શિરમોર સમી પ્રાર્થના ભક્ત પ્રહ્લાદની છે અને ડાંગરવાનાં બાઈ હરિભક્તો એ શ્રીજીમહારાજ પાસે ફગવા માંગ્યા તે પ્રાર્થના અલૌકિક છે - જગતમાં કદાચ આવી પ્રાર્થના કરવામાં આવી નહિ હોય.

ઉપસંહાર :- સાચી ભક્તિ હોય તો જ આવી પ્રાર્થના થઈ શકે - આપણે પણ શ્રીજીમહારાજની સાચા દિલથી પ્રાર્થના કરીને મહારાજ પાસે આત્યંતિક કલ્યાણ માંગીએ.

સમાપ્ત